MÁLYUSZ ELEMÉR

Zsigmond király központosítási törekvései Magyarországon

Marxista és polgári történetírás között teljes az összhang annak elismerésében, hogy a XV. század elhatározó módon befolyásolta az európai államok szervezetének alakulását. Eltérő okfejtéssel ugyan, de mindkét történetfelfogás hívei a rendi monarchia és az abszolutizmus felé vezető úton magas fokra feljutottnak látják Angliát, Franciaországot és Spanyolországot, példájukat pedig a többi állam számára vonzónak. A központi hatalom megerősödésében ismerik fel a döntő tényezőt, s bár a marxisták elsősorban a folyamat mélyen rejlő társadalmi alapjainak feltárására törekszenek, a polgáriak pedig a győzelemben legfőbbképpen érdekelt uralkodók egyéniségének sokoldalú megvilágítására, abban egyetértenek, hogy a fejedelmek tanácsadóinak, akik a kormányzás mindennapi teendőit hivatásszerűen végezték, jelentős részük volt az eredmények kibontakoztatásában. Kísérletünknél, hogy felvázolni próbáljuk, miként tűnnek fel egy félig Nyugat-, félig Kelet-Európához tartozó államban a központosítási törekvések, más országok analóg fejlődését tárgyaló gazdag szakirodalomra támaszkodhatunk. Ez a körülmény szerfelett megkönnyíti munkánkat, mert az útkeresés helyett már kialakult módszert alkalmazhatunk. Bármennyire érezzük azonban, hogy csak követői vagyunk korábbi kezdeményezéseknek, szeretnők remélni, hogy az általános folyamat magyarországi szakaszának megismertetésén kívül Zsigmond sokat vitatott egyéniségének megértéséhez is szolgáltat dolgozatunk néhány felhasználható adatot az érdeklődők számára.

I

A középkori magyar államot a távoli szemlélő erős monarchiának vélheti. Az ország területe egységes, nem darabolódik fel hűbéres tartományokra, az országos és az udvari méltóságok nem öröklődnek, mert a király adományozza azokat, még pedig időlegesen s tetszése szerint, hasonlóképpen ő nevezi ki a megyék vezetőit, az ún. ispánokat, ugyanőt illetik a pénzverésből, a külkereskedelmi vámból, a sóregáléból stb. származó jövedelmek vagy a városok adója s nemcsak a legnagyobb uradalmak birtokosa, a legtöbb jobbágy földesura, hanem kétségbe nem vont királyi hatalmánál és tekintélyénél fogva közvetlenül rendelkezik a fegyverfogásra kötelezett nemességgel és más katonáskodó népelemekkel, továbbá ő a legfőbb bíró, az egyház felett pedig főkegyúri jogára támaszkodva igen széleskörű közvetlen hatalmat gyakorol. Annyira általánosan érvényesül a királyi hatalom és annyira egyetlen kézben egyesül, hogy teljesen feleslegesnek látszik minden törekvés uralkodó és alattvalói kapcsolatát még szorosabbra fűzni.

A valóság más. Mert igaz ugyan, hogy a király dönt minden fontosabb ügyben s az ő nevében határoznak a kevésbé jelentősekben, azonban nem tetszése szerint. Valóságos uralkodótársakként állanak mellette a világi és egyházi nagybirtokosok, nemcsak befolyásolva, sőt korlátozva valamennyi elhatározását, hanem időnkint egyenesen akaratuk végrehajtójává süllyesztve le őt. A király neve és oklevele lepel, amely eltakarja az udvarban élő vagy ott megforduló nagybirtokosokat. Ezek csak azért nem tűnnek azonnal a világ és az utókor szemébe, mert az ország általános társadalmi fejlődése még nem jutott el odáig, hogy a főurak uradalmaikat tartósan önálló politikai egységekké szervezhessék. Nem elhatározásuk hiányán múlik ez. A maguk részéről mindent megtesznek, hogy széttörve a királyi hatalmat, ennek romjain a maguk uralmát felépítsék, meg-megújuló kísérleteik azonban hajótörést szenvednek. Egyrészt azon, hogy a territoriumalapításhoz a jobbágyság mellett köznemességre és városokra is szükség volna, ezek pedig még nem állanak rendelkezésükre, másrészt, mert az uralomra termett királyoknak mindig módjukban van a szilárd formákat még nem öltött territoriális képződményeket szétrombolni és akaratukat érvényesíteni.

Folytonos küzdelem dúl tehát a király és a nagybirtokosok között, hol az egyik, hol a másik félt kecsegtetve győzelemmel. A nagybirtokosok együttesen kétségtelenül erősebbek, mint a király, ennek viszont fölényt biztosít velük szemben egymás közti folytonos egyenetlenségük. A király, ha eszes, uralomra termett s tud bánni az emberekkel, megoszthatja ellenfelei táborát, kijátszhatja a pártokat egymás ellen s hol tapintattal, hol kegyetlenséggel megszilárdíthatja uralmát. Kétségtelen, hogy csak időlegesen, mert a szabadjára hagyott fejlődés az állam egységét szétbontó törekvések érvényesülése felé mutat s velük szemben egyre nehezebb lesz a királyi hatalmat régi fényében visszaállítani. Hanyatlások és felemelkedések sorozata a középkori magyar királyságnak mint uralmi formának története, és siker vagy eredménytelenség egyedül az uralkodók egyéniségétől függ.

Nyilvánvaló, hogy az erős királyi hatalom, ha egyszer egyéni tehetség teszi azzá, nem tekinthető egyszersmind központosítottnak és az uralomnak egy kézben való összefogása magában még nem a centralizálás bizonyítéka.[1] Egy uralmi szervezet akkor központosított, ha az uralkodó személyétől függetlenül képes az állam egységét minden belső széthúzó erővel és külső támadással szemben biztosítani, ha tehát egy gyermekkirály vagy tehetségtelen, energiátlan uralkodó alatt sem következik mélybe zuhanás.

Ily szilárd formát azonban csak akkor ölthet, amidőn a nagybirtok urai mellett szélesebb társadalmi rétegek is hallatni kezdik szavukat, az uralkodók pedig felismerik, hogy érdekeik azonosak mindazokéval, akiket elsöpréssel fenyegetnek a feudális nagyurak. A rendi monarchikus államban, ahol a király a nemességet és a polgárságot szövetségeseinek tekinti, a centralizálás feltételei éppen azért vannak meg, mert az erős központi hatalom kialakulását és fennmaradását mindkét széles társadalmi réteg létérdekének érzi és azt támogatja. Elsősorban azon képviselőik által, akik az uralkodók előtt mint tanácsadók tolmácsolják vágyaikat. A nemesség és a polgárság maguk is szeretnék saját érdekükben korlátozni a király hatalmát, mivel azonban erre az országgyűlé-

[1] Helyesen emeli ki *Székely Gy.* (Tanulmányok a parasztság történetéhez Magyarországon a 14. században. Bpest. 1953. 54. l.), hogy Károly Róbert nem törekedett az államszervezet központosítására.

seken csak időlegesen nyílik alkalmuk, a nagybirtokot visszaszorító fellépésükkel hozzásegítik az uralkodót, hogy hatalmát az ő rovásukra is növelve, az abszolutizmus irányába terelje a fejlődést.

Így fogva fel a jelenségeket, a XV. század előtt Magyarországon természetszerűleg nem kereshetjük a központosítás nyomait. Amit az Árpádok vagy az Anjouk elértek, az mind uralkodói erényeik, személyes tetteik eredménye. Arra, hogy személyüktől független tényezőnek helyet engedjenek az uralom gyakorlásában, nem gondoltak. Államuk szervezete így csak látszólag volt szilárd. Hiába hagyott tehát I. Lajos jól rendezett országot utódaira örökségül, mihelyt lehunyta szemét, uralmának gyengesége szinte napok alatt nyilvánvalóvá lett. Egyszerre kitűnt, hogy az atyja által felemelt új arisztokráciának a hűségére nem lehet tartósan hagyatkozni. A főurak egy része, mihelyt mellőzöttnek érezte magát, nem is nagyon keresve tetszetős ürügyeket, polgárháborút robbantott ki.[2] Luxemburgi Zsigmondnak ily módon teljesen a saját erejére utalva kellett megteremtenie a feltételeket, hogy akaratát érvényesítse s necsak formálisan legyen uralkodó. Az akadályok, amelyeket útjából el kellett hárítania, s a mód, ahogyan sikerült célját elérnie, együttesen tanulságosan illusztrálják, milyenek voltak a XIV. század végi Magyarországon a hatalmi viszonyok.

Elődei határozataikat az egyházi és világi előkelőkkel egyetértésben hozták meg, mint azt okleveleiknek stereotip kifejezése: de prelatorum et baronum consilio bizonyítja.[3] Az országnak a királyi tanács volt a tulajdonképpeni központja, amelyben megjelenhetett valamennyi egyházi és világi nagybirtokos, ha éppen felkereste a királyi udvart, állandóbb tagjai pedig a főbb méltóságok betöltői voltak, akiket hivatásuk a székhelyhez kötött.[4] Mivel ezek szintén feudális urak, a legfőbb kormányzó testület híven tükrözte a társadalom kizárólagos feudális jellegét és a nagybirtok uralmát. Ily határozatlan létszámú testülettel, amelyben hiú, önmaguktól és hatalmuktól eltelt emberek ülnek, tervszerűen egyszerűen lehetetlen kormányozni. A döntések eleve kiszámíthatatlanok, mivel az éppen jelenlevők kényétől-kedvétől függ, milyen álláspontot kell a királynak elfoglalnia. Alkalmas színtér az egymásra irigykedők számára, hogy kiéljék szenvedélyeiket, a kormányzás egységét és folyamatosságát azonban örökké felborítással fenyegeti. Efféle alakulat csak akkor érdemelné meg a kormányzótestület elnevezést, ha — mint Velencében s az olasz városállamokban, szerényebb méretek közt pedig a dalmáciai municipiumokban — határozott létszámú, van ellensúlya egy nagyobb tanács formájában, működését pedig teljhatalmú bizottságok ellenőrzik. Ez a kor-

[2] Minderről az összefoglaló magyar történetek tájékoztatnak; um. *Pór A. — Schönherr Gy.:* Az Anjou-ház és örökösei (*Szilágyi S.:* A magyar nemzet története. III. köt.) Bpest. 1895. 350. kk. l., *Hóman B. (— Szekfü Gy.)*: Magyar történet. 3. kiad. II. köt. 311. kk. l., *Elekes L.—Lederer E.—Székely Gy. :* Magyarország története a korai és virágzó feudalizmus korszakában (Magyarország története. I/1. köt. Egyetemi tankönyv. Kézirat gyanánt.) Bpest. 1957. 176. kk. l.

[3] *Szentpétery I. :* A kancelláriai jegyzetek Anjoukori okleveles gyakorlatunkban. Emlékkönyv Károlyi Árpád születése nyolcvanadik fordulójának ünnepére. Bpest. 1933. 482. l.

[4] *Schiller B. :* Az örökös főrendiség eredete Magyarországon. Bpest. 1900. A feudális urak részvétele a tanácskozásokon eredetileg Magyarországon is kötelesség volt, akár mint általában az európai államokban, ahol a vazallusok urukat tanácsadással is támogatni tartoztak. Vö. *E. Lousse :* La Société d'Ancien Régime. Organisation et représentation corporatives. Louvain. 1943. 75. kk. l.

mányszervezet azonban a racionális gondolkozású polgárság műve, s mert Magyarországon a nagybirtok-rendszer uralkodik, hozzá hasonló alakulat el sem képzelhető.

A magyar királyi tanács szervezetlenségének van előnye is: az uralkodónak módjában áll kiszorítani belőle ellenfeleit, helyükbe pedig kegyenceit ültetni. Természetesen csak akkor, ha ért a megnyerés és a pártszervezés, a színlelés és a bosszúállás fortélyaihoz. Ily uralkodói képességek birtokában azt a helyzetét, hogy első a hasonlók között, sikeresen használhatja fel, hogy emberismerete segítségével a tanácsot akaratának engedelmes végrehajtójává tegye.[5] Mégpedig abban a szilárd meggyőződésben, hogy eljárása javára válik államának, a köznek, alattvalóinak, hiszen a főurak magukra hagyatva viszálykodásaikkal a jog és méltányosság érvényesülését gátolnák.

II

Elég sokáig, két évtizedig tartott, amíg Zsigmond vágyai teljesültek. I. Lajos halálakor mindössze 14 éves volt, tekintélye nem is lehetett. Hatalmi igényei I. Lajosnak azon az elhatározásán nyugodtak, amellyel ifjabb leányának, a Magyar- és Lengyelország uralkodójává kijelölt Máriának jegyesévé tette őt. Első működési területét, Lengyelországot, amidőn ez szakított a magyar unióval, kényszerűségből elhagyva, hiába kísérletezett a budai királyi udvarban jogai elismertetésével. Itt az özvegy királyné, Erzsébet uralomvágya, jegyesének, Máriának pedig idegenkedése lehetetlenné tette maradását. Csak néhány főúrra számíthatott, I. Lajos azon híveire, akik az ő házasságkötését a német-római birodalommal és a római pápával való együttműködés szimbólumának tekintették. Ilyen felfogású nagybirtokos azonban kevés volt, mivel egy másik befolyásos főúri csoport az özvegy királynéval az élén a francia-avignoni orientáció híve és Máriának Lajos orléansi herceggel, VI. Károly király öcsével való házasságkötését szorgalmazta, a harmadik csoport pedig III. Károly nápolyi királyt hívta meg a trónra.[6] Zsigmond, hogy mentse reményeit, 1385 nyarán morva zsoldosokat fogadott szolgálatába és fegyveres erővel kényszerítette jegyesét a házasság megkötésére. Így Mária férje lett ugyan, de nem egyszersmind király. Be kellett érnie a „Magyarország gyámja" címmel. De csak egyelőre. Még ugyanazon év novemberében elhagyta a királyi

[5] A király és a tanács szoros kapcsolata, a tanácsnak kormányzótestületi jellege a magyar királyságot a középkori franciához teszik hasonlóvá. Ennek jellemző vonásairól *E. Esmein :* Cours élémentaire d'histoire du droit français. 15. kiad. Paris. 1925. 447. kk. l., *F. Olivier-Martin:* Histoire du droit français des origines à la révolution. 2. kiad. Paris. 1951. 433. kk. l., *R. Fawtier :* L'Europe occidentale de 1270 à 1380 (*G. Glotz :* Histoire générale. Histoire du Moyen Age. VI/1. köt.). Paris. 1940. 110. kk. l.

[6] *J. Aschbach :* Geschichte Kaiser Sigmunds. Hamburg. 1838. I. köt. 14. kk. l.— *Th. Lindner :* Deutsche Geschichte unter den Habsburgern und Luxemburgern (1273—1437). Stuttgart. 1893. II. köt. 82, 109, 113. kk. l.— *S. Steinherz :* Die Beziehungen Ludwigs I. von Ungarn zu Karl IV. Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung 9 (1888). 590. kk. l.—*Károlyi A.:* Adalék Mária és Zsigmond eljegyzésének történetéhez. Századok 1877. 18. kk. l.—*A. Gabriel :* Les rapports dynastiques franco-hongrois au moyen-âge. Bpest. (1944). 59. kk. l.— *Pór A.:* Kis Károly és Erzsébet utolsó évei. Századok 30 (1896). 132. kk. l.—*Uő :* Ifjabb Erzsébet királyné, Nagy Lajos felesége. Századok 29 (1895). 834. kk. l.—*Márki S.:* Mária, Magyarország királynéja 1370—1395. Bpest. 1885. 17. kk. l., 54. kk. l. — *Fraknói V. :* Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római szent-székkel. Bpest. 1901. I. köt. 288. k. l.

udvart és új sereg szervezéséhez látott. Brandenburgról lemondott testvére, Vencel római és cseh király javára, két unokatestvérének, Jodok és Prokop morva őrgrófoknak pedig 200 000 frt-ért elzálogosította Magyarországnak a Duna és Vág folyó közti részét. Az uralmat tehát Magyarország felett a felesége hozományára felvett családi kölcsönből kívánta megszerezni.[7]

Távollétében a nápolyi párt és az özvegy királyné hívei közt kitört véres küzdelem tiszta helyzetet teremtett számára. Anjou Károlyt megölték, de ugyanez a sors érte az özvegy királynét és pártjának vezéreit, Mária pedig a felkelők fogságába került. Zsigmond így mint a rend helyreállítója és a királynő kiszabadítója jelenhetett meg. Régi hívei és mindazok a főurak, akik szemben állottak az Anjou-párttal, most már belenyugodtak, hogy az övé legyen a trón, és 1387 márciusában királlyá választották és koronázták. Választásának feltételei[8] kötelezték, hogy az őt uralomra segítő ligával együtt kormányoz, annak ellenére semmit sem tesz.

A királyi tanácsban sokáig csak két megbízható híve volt: főkancellárja, Kanizsai János egri püspök, akit még 1387-ben az esztergomi érsekséghez juttatott, és a lengyel Stiborici Stibor.[9] Az utóbbi biztosította számára azt a külföldi, főleg lengyel fegyveres erőt, amely nélkül egy óráig sem tarthatná magát.[10] Stibor és Zsigmond érdekei a legnagyobb mértékben azonosak voltak. A lengyel főúr a támogatás fejében Zsigmondtól óriási uradalmakat és országos méltóságokat kapott, viszonzásul pedig, mivel a király nélkül nem tarthatná meg ezeket, rendíthetetlen hűséggel ragaszkodott urához. Kanizsai érsek, aki a belpolitikai kérdések intézésénél nélkülözhetetlen, már részben más helyzetben volt. Őt rokoni kapcsolatai arra tették hivatottá, hogy a főurak megnyerésével, lekenyerezésével egyengesse Zsigmond törekvéseinek útját. Mint jó rokon, elsősorban két testvérének méltóságokhoz és birtokokhoz juttatásával kívánta növelni Zsigmond befolyását. Idősebb testvérének 1388-ban a tárnokmesterséget, a fiatalabbiknak, mihelyt kinőtt az apródságból, 1391-ben a székelyispánságot, 1394-ben pedig az udvarmesteri, illetőleg ajtónállómesteri tisztet juttatta.[11] Zsigmond előtt uralmának első évtizedeiben ő és Stibor számítottak a legnagyobb tekintélyeknek.[12]

Az ő segítségükkel vagy talán inkább irányításukkal igyekezett Zsigmond a méltóságviselő főurak közül azokat, akik túlságosan éreztették vele kiszolgáltatottságát, másokkal, megbízhatóbbakkal vagy hajlékonyabbakkal felcserélni. Elsősorban a nádort, Laczkfi Istvánt, I. Lajos nagytekintélyű hadvezérét

[7] *Thallóczy L.:* Mantovai követjárás Budán 1395. (Értekezések a történelmi tudományok köréből XX. köt. 4. sz.) Bpest. 1905. 48. l. téves kronológiával. — *Márki:* i. m. 73. kk. l. — *Hóman:* i. m. 318. k. l.

[8] Magyar diplomáciai emlékek az Anjou-korból. Szerk. *Wenzel G.* III. köt. (Monumenta Hungariae Historica. IV. oszt. III. köt.). Bpest. 1876. 620. kk. l.

[9] *Reiszig E.:* A Kanizsaiak a XV. században. Turul 55 (1941). 24. k. l. — *Wenzel G.:* Stibor vajda. (Értekezések a történelmi tudományok köréből IV. köt. 2. sz.) 8. kk. l.

[10] Stibor rokona volt pl. az a Sandzivogius kalisi vajda, akinek szolgálatait Zsigmond 1398-ban négy várral és évi ezer forinttal jutalmazta. (Zsigmondkori Oklevéltár. Összeállította Mályusz E. [I—II. köt. Bpest. 1951—1958.] I. 5313, 5175.) Vö. *Lukinich I.:* A Podmanini Podmaniczky-család oklevéltára. Bpest. 1937. I. köt. 8. k. l.

[11] Zsigmondkori Oklevéltár I. 521, 1951, 1958, 3597.

[12] 1395-ben a mantuai követ úgy jellemezte őket, hogy a legbefolyásosabb tanácsadók, akiknek szava után megy a király. A követ szerint az érsek „prae ceteris maior apud regem, Stibor unus ex magnis et dilectus a rege." (*Thallóczy:* i. m. 104. l.).

és államférfiát.[13] Helyébe 1392-ben Ilsvai Leustákot állította, az udvarmestert. Az első évtizedben más változások is történtek. Országbíró, tárnokmester, erdélyi vajda, bánok és más udvari méltóságviselők elhagyták helyüket, anélkül azonban, hogy befolyásukat elveszítették volna: más tisztségekbe mentek át.[14] Ezeknek a változásoknak nem volt jelentőségük, a királyi tanács személyi összetétele változatlan maradt. A tanács annyira ura volt a helyzetnek, hogy 1395-ben behatóan foglalkozott azzal a kérdéssel, ki legyen Zsigmond felesége, s négy jelölttel kapcsolatban is mérlegelte, melyikkel mennyi előny járna. A mantuai követ ekkor találó megfigyeléssel így jellemezte az állapotokat: A király nem ura elhatározásának, kénytelen a bárók akaratát követni, ezek azonban eltérő nézeteket vallanak s mert irigykednek egymásra, nem elégíthetők ki; a király helyzete, mivel a főurak tetszése szerint szeretne eljárni, ingatag; azokat, akik mellette vannak, nagy ajándékokkal és birtokadományokkal nyerte meg.[15]

Az első határozottabb lépésre, hogy a királyi tanácsnak egymással viszálykodó tagjai közül egy csoport végleg kikapcsolódjék, 1397-ben került sor. A Laczkfiakról volt szó, akik a nikápolyi vereség hatása alatt és felhasználva Zsigmondnak a csatát követő hosszas távollétét, új királynak a meghívásáról kezdtek terveket szőni. Zsigmondnak nem kezdeményezésére, de tudtával és beleegyezésével legodaadóbb hívei Kőrösön az adott szó megszegésével legyilkolták őket.[16] A terv értelmi szerzői Kanizsai főkancellár és Cillei Hermann lehettek; ők tették rá ugyanis kezüket a Laczkfiaktól elkobzott birtokok tekintélyes részére. Kanizsaival egyetértett azonban Stibor is, mint az ugyancsak 1397-ben Temesvárott megtartott országgyűlés bizonyítja.

Itt mindketten közös erővel szembefordultak azokkal a főurakkal és főpapokkal, akik nem voltak Zsigmondnak és az általuk képviselt irányzatnak feltétlen hívei. Az országgyűlési decretum két határozata tanúsítja, hogy elérkezettnek találták az időt a közömböseket nyílt színvallásra kényszeríteni. Az egyik rendelkezés szerint a király érvénytelenítheti birtokadományait, amelyeket félelmében azért tett, hogy az adományosokat visszatartsa a felkeléstől s megakadályozza ellenszegülésüket, vagy mert közvetítettek, amidőn a lázadókkal tárgyalt és velük békét kötött, a másik szerint pedig az eladott vagy elzálogosított királyi várakat és birtokokat minden pénzfizetés nélkül visszakövetelheti.[17] Hatásos fenyegetés volt mindkét rendelkezés és súlyukat növelte, hogy a köznemesség, amely megyénkint négy-négy követtel képviseltette magát az országgyűlésen, teljes mértékben helyeselte a nagybirtokosok hatalmának, befolyásának ezt a korlátozását. Ha szabad egyetlen ismeretes

[13] Ismeretes ennek két ítélete, amelyek egyikében Zsigmond rendelkezését mint az ország jogszokásával ellenkezőt megbélyegezte (Zsigmondkori Oklevéltár I. 778.), a másikban pedig ugyanannak egyik adománylevelét érvénytelennek nyilvánította. (Uo. I. 1034, 5068.) Ha az első esetről Zsigmond talán nem is szerzett tudomást, adománylevelének sorsáról bizonyára értesült, mivel kápolnaispánja, Szepesi János volt a kárt szenvedett fél. A nádor, aki írásban így megbírálta uralkodóját, még magabiztosabban és keményebben beszélhetett vele a tanácsban a személyes érintkezések alkalmával.

[14] Bebek Imre 1392-ig országbíró, azután erdélyi vajda, Szécsényi Frank viszont 1398-ban erdélyi vajdából lett országbíró.

[15] *Thallóczy*: i. m. 99. l.

[16] Zsigmondkori Oklevéltár I. 5355. — Paulus de Paulis: Memoriale. *J. G. Schwandtner*: Scriptores rerum Hungaricarum. Vindobonae. 1748. III. köt. 736. l.

[17] *Knauz N.*: Az 1397-i országgyűlés végzeménye. Magyar Történelmi Tár: III. köt. 228. k. l.

példát általánosítanunk, a zálogos királyi uradalmak visszakövetelésére valóban sor került. Még az országgyűlés alatt visszavette Zsigmond kártérítés nélkül Sepsi mezővárost zálogbirtokosaitól. Hozzátehetjük: teljes joggal, mivel saját szavai szerint azok a zálogosítás alatt a városból több jövedelmet húztak, mint amekkora a — nyilván alacsonyan megállapított — zálogösszeg volt.[18] Pedig a most lemondásra kényszerített főúr nem egyszerű nagybirtokos volt, hanem a királyválasztó liga tagja, sőt befolyásos országnagy: Kaplai János, előbb oroszországi vajda, majd szörényi bán, 1392—1395 között pedig országbíró. Viszont eleve nem mindenkire terjedt ki a rendelkezés hatálya. Kanizsai és Stibor mentesültek a hátrányoktól. Ők Zsigmonddal tüstént a decretum meghozatala után elismertették, hogy az országgyűlési határozatok ellenére megtarthatják valamennyi birtokukat.[19]

Stibor és Kanizsai egyetértése Zsigmond számára azt jelentette, hogy a királyi tanács tagjainak tekintélyes csoportját sakkban tarthatja és közömbösítheti. Ugyanakkor a sikerek felbomlasztották a két szövetséges barátságát. Közös vetélytársaik letűnte után rákerült a sor, hogy egymással mérjék össze fegyvereiket. Stibor, a hadvezér, nem mérkőzhetett Kanizsai kormányzati és diplomáciai ügyességével s tapasztalataival, nem tehette vetélytársát feleslegessé. Megkísérelte tehát, hogy egy másik diplomatát és államférfit állítson helyébe. Külföldi származásút, akinek nincsenek kapcsolatai a magyar főurakkal s éppen ezért a királynak feltétlenebb híve, mint Kanizsai. A keresett tehetséges államférfit egy pfalzi származású klerikusban, az Albeni-családdal rokon Eberhardban találta meg.[20] Mint erdélyi vajda a szebeni prépostsághoz juttatta, majd — 1397-ben — a zágrábi püspökséghez.[21] Kanizsai éles szeme felismerte az ismeretlen klerikusban a veszedelmes vetélytársat és utódjelöltet. Azt is figyelmeztetésnek vehette, hogy öccse 1398-ban elveszítette a tárnokmesterséget. Hogy megszabaduljon Stibortól és Eberhardtól, Zsigmondnak pedig egyedüli támasza maradjon, az idegenellenesség hatásos szólamainak adott hangot.

Az erélyes fellépésre Zsigmondnak az az elhatározása is késztette, amelyet az első jelnek tekinthetünk, hogy a király önállóan kíván cselekedni. A cseh királyság megszerzésének terve volt ez. Megvalósításához Zsigmond 1399 nyarán látott hozzá. Testvérétől és oly közeli rokonoktól kellett az uralmat színleléssel, félrevezetéssel, erőszakkal, sőt fegyveres küzdelmekben elragadni, akikkel csak a hatalomvágy szenvedélye képes bárkit szembeállítani, nem pedig tanácsadók megfontolt érvelése. Nem azért volt szüksége Zsigmondnak a cseh koronára, hogy egy másik országot csatoljon magyar királyságához. Bizonyos, hogy Csehországban sem remélhetett más jellegű uralmat teremteni, mint Magyarországon, mert a nagybirtokosokkal ott is folytonos egyezkedésre kényszerült volna. Csakhogy a cseh urak mindjárt egységesek, mihelyt egy szomszédos országba irányuló hadmenetről van szó. Otthon torzsalkodhatnak,

[18] *Pesty Fr.—Ortvay T.:* Oklevelek Temes vármegye és Temesvár város történetéhez. Pozsony. 1896. I. köt. 277. l.

[19] *G. Fejér:* Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Budae. 1834. X/2. köt. 438. l. — *Wenzel:* Stibor vajda. 94., 96. kk. l.

[20] *Wertner M.:* Alben. Turul 28 (1910). 173. kk. l.

[21] Zsigmondkori Oklevéltár I. 4881. Az Eberhardról szóló első ismert adat IX. Bonifác pápa oklevele, amellyel mint szebeni prépostot zágrábi püspökké kinevezte. Csak következtetjük, hogy a szebeni prépostságot Eberhard kevéssel előbb és Stibor segítségével nyerte el. A rövid időszakot éppen az a körülmény valószínűsíti, hogy nevével nem találkozunk az oklevelekben.

marakodhatnak a befolyásért, kifelé azonban egységet teremt soraikban a harc és a hadizsákmány reménye, amint a magyar urak is megfeledkeztek ellentéteikről, ha a győzelem tudatában megindulhattak Havasalföld, Lengyelország, Ausztria vagy Velence ellen. A cseh királyság arra szolgált volna tehát Zsigmondnak, hogy annak haderejével megszilárdítsa magyarországi uralmát.

Kanizsai szemében a cseh haderő megjelenése Stibor—Eberhard befolyásának megerősödését jelentette, ugyanakkor mindkét veszedelem elhárításának eszközéül tűnt fel előtte a magyar főurak és a köznemesség hagyományos idegenellenes hangulata. Kanizsai szavait ismételte meg Szécsényi Simon 1401. április 28-án, amikor az elégedetlen főurak fegyveres csoportjának élén azt kívánta Zsigmondtól, hogy távolítsa el az országból a cseheket, a lengyeleket és a többi idegent. A lengyelen elsősorban Stibort kellett érteni, aki éppen akkor távol volt, hogy Zsigmond jegyesét, Margit briegi hercegnőt Magyarországba hozza. Kanizsai mesteri győzelmet arat, ha a zendülés eredménnyel jár. Zsigmond azonban meglepetésszerűen ellenszegült a követeléseknek és inkább a fogságot választotta, mint azoknak elejtését, akik egyedül látszottak alkalmasoknak, hogy segítségükkel egyszer majd függetlenítheti magát.[22]

Magatartása meglepte a pártütőket és tanácstalanok lettek. Nem oly értelemben, mintha a kormányzás megakadt volna. Ez minden zökkenő nélkül folyt tovább, meggyőzően bizonyítva, hogy a hatalom mily teljes mértékben volt eddig is a királyi tanács kezében. A tanács új pecsétet csináltatott „Sigillum sacre corone regni Hungarie" körirattal, Kanizsai felvette „a szentkorona kancellárja" címet,[23] a bírák és a királyi tisztségek viselői pedig valamennyien tovább folytatták működésüket. Csak egyetlen egy vonatkozásban nem tudták a királyt pótolni: nem volt, aki érvényes birtokadományokat tegyen. Helyesebben: mindazok hiányát érezték egy támaszpontnak, akik attól tartottak, hogy mások egyoldalúan mellőzni fogják őket a birtokok és tisztségek szétosztásánál. A főurak pár hónap alatt belátva, hogy képtelenek egymás közt megegyezni, Zsigmondot visszaengedték a trónra. Kanizsai, hogy a tanácstalanságból kiutat találjon, kezet nyújtott Stibornak. Ez — egyedül az „idegenek" közül — megtarthatta várait és uradalmait, a többiek azonban, köztük Eberhard és rokonai, kötelesek voltak visszaadni azokat.[24]

Kanizsai sikere pyrrhusi győzelemnek bizonyult. Az Albenieket nem sikerült kiszorítania sem az országból, sem Zsigmond környezetéből és kegyeiből. Ellenkezőleg, Eberhard tanácsai nyomán csak megerősödhetett Zsigmond meggyőződése, hogy a magyar koronát a külföld felől, lábát a szomszédos országokban megvetve kell biztosítania. Gyors elhatározással felbontotta eljegyzését a briegi hercegnővel és Cillei Hermann leányát, Borbálát jegyezte el. Ily módon megszerezte egy fejedelmit megközelítő, külföldi dinasztikus hatalom birtokosának támogatását s mert a házasságkötéssel Garai Miklósnak sógora lett, ettől fogva a nagy befolyású Garai-rokonság segítségére is biztosan számíthatott.[25]

[22] *Pór A.—Schönherr Gy.:* i. m. 447. l.

[23] *Eckhart F.:* A szentkorona-eszme története. Bpest. 1941. 79. l.

[24] Zsigmondkori Oklevéltár II. 1218. Azt, hogy Eberhardnak le kellett mondania Tátika váráról, nemcsak a Kanizsaiék és Garai közt létrejött 1401. aug. 31-i egyezmény bizonyítja, hanem Zsigmondnak egy későbbi, 1406-i adománylevele is, amellyel, Eberhard felülkerekedése után, visszaadta a várat az Albenieknek. (Uo. II. 5118.)

[25] *Fr. Krones:* Die Freien von Saneck und ihre Chronik als Grafen von Cilli. Graz. 1883. II. köt. 206. kk. l. — *Schwicker Br.:* Az utolsó Cilley grófok és viszonyuk

Lépése hatalmának, tekintélyének rohamos megnövekedését eredményezte. Bátyja, Vencel joggal írhatta kiszabadulása után Visconti milánói hercegnek, hogy Zsigmond hatalmasabb, mint korábban bármikor.[26] Ily módon biztosítva hátát, mintha csak a magyar főurak fellépése és az ő fogsága jelentéktelen intermezzo lett volna, ott folytatta csehországi akcióját, ahol 1401 tavaszán abbahagyta. Kanizsai és társai, amidőn (1402) Zsigmond a nádorságot elvette Bebek Detrétől és Garai Miklósnak adta, megértették, hogy a hatalmi viszonyok rövidesen végleg kárukra változhatnak. Utolsó kísérlet gyanánt mindazok az urak, akik sejtették, hogy hamarosan kicsöppennek az uralomból, Zsigmond ellen fordultak. Megelőző akciót kezdtek László nápolyi király felléptetésével, királlyá választásával (1403). Azt akarták tehát uralkodóvá tenni, akinek párthíveit — a Horvátiakat és a Laczkfiakat — eddig maguk könyörtelenül irtották. Pálfordulásukkal azonban elkéstek. Amilyen erősek voltak a királyi tanácsban, éppen olyan gyengéknek bizonyultak a harctéren. Zsigmond hívei, bár kisebbségben voltak, gyorsan és erélyesen cselekedtek. Stibor lerohant a Vág mentén át a Dunántúlra és szétverte a Kanizsaiak csapatait. Az első balsikerek hatására és hallatára az elégedetlenek felhagytak a küzdelemmel, majd megindult köztük a verseny, melyikük hódoljon be előbb Zsigmondnak, hogy legalább életét és vagyonát — ha már nem is befolyását — megmentse. Kanizsai az elsők közt alázta meg magát. Az erdélyi vajdák, Marczali és Csáki fegyvernyugvást hoztak létre Zsigmonddal, aki amnesztiát biztosított a megtérőknek.[27] Nagylelkű volt, mert maga tudta a legjobban, milyen csekély erővel lett győztes. Nem kiküszöbölni akarta egyébként sem a főurakat, hanem csak az ellenzékieskedőket másokkal, engedelmesekkel felváltani.

1403-tól kezdve Zsigmond és a nagybirtokos urak viszonyát a legteljesebb összhang jellemezte. Azok is, akik a felkelés szervezői, irányítói voltak, ha visszatértek hűségére, pár év múlva ismét fontos tisztségekbe jutottak, mint 1411-ben Kanizsai, amidőn Zsigmondnak római királlyá választása után birodalmi kancellárrá lett. A király és bárói egymásra utaltságukat és eltökéltségüket, hogy együtt fognak működni, 1408-ban ünnepélyes szövetségkötéssel juttatták kifejezésre. Sárkányrend elnevezéssel társaságot alapítottak s ennek szabályzatában félre nem érthetően hangsúlyozták, hogy a király a rend 24 báró tagjával egyetértésben köteles kormányozni, viszonzásul azok támogatái sáért.[28] Ily kötelezettség elvállalása nem esett Zsigmondnak nehezére. Ő szívesen támaszkodott a főurakra, akik rokonai, barátai, mulatozásaiban társas voltak, segítségükkel pedig az ügyek intézése, a kormányzás, amennyire lehetett, kellemes időtöltéssé lett számára.

Magyarországhoz. Bpest. 1881. 10. kk. l. — *M. Zawadzky :* Die Cillier und ihre Beziehungen zu Kaiser Sigmund und König Albrecht. Halle a. S. 1911. 13. kk. l. — *F. Cusin :* Il confine orientale d'Italia nella politica europea del XIV e XV secolo. Milano. 1937. I. köt. 213. k., 240, 254. k. l.

[26] „maior et potentior, quam umquam prius fuerit". Deutsche Reichstagsakten (Hrsg. v. *J. Weizsäcker*). Gotha. 1885. V. köt. 178. l. A levél többi kiadása felsorolva: Zsigmondkori Oklevéltár II. 1320.

[27] *Fejér :* i. m. X/4. köt. 225., 230. l.

[28] Uo. X/4. köt. 682. kk. l. — *Baranyai B. :* Zsigmond király ún. Sárkányrendje. Századok 59—60 (1925—1926). 561. kk. l.

III

Bármennyire változatlanul maradt az uralmi rendszer jellege, nagy különbség van Zsigmond uralkodásának két szakasza között. Kevésbé fontos, hogy az első két évtized viszályokkal teljes, a másik három pedig, a parasztháború (1437) kitöréséig, a béke és nyugalom korszaka. Az a lényeges, hogy a folyamatot, amelynek eredményéül 1403-ban a királyi tanács Zsigmond feltétlen híveiből álló alakulattá lett,[29] tisztán személyi motívumok irányították s nem rejlettek mögötte szélesebb társadalmi rétegek törekvései, attól kezdve ellenben, hogy uralma megszilárdult, a király tért engedett a kormányzásban a városok és a köznemesség érdekei érvényesülésének. Abból a tényből, hogy nem szorultságában pillanatnyilag felhasználható szövetségeseket keresett a városokban és a köznemességben, joggal véljük következtethetni, hogy figyelmét ezek megerősödése vonta feléjük.

Valóban a két évtized, amelyre Zsigmondnak szüksége volt, hogy hatalmának elsőbbségét elfogadtassa a nagybirtokosokkal, a termelőerők jelentős fejlődésének volt a tanúja. Nem most kezdődött ez konjunktúra módjára. A parasztság munkájának eredményéül az egész XIV. században egyenletesen fejlődött az ország mezőgazdasági termelése, megnövekedett a falvak száma, kiemelkedett a vásároshelyek, a mezővárosok tömege, az élénk árucsere eredményéül pedig fellendült a kereskedővárosok élete.[30] Mivel nemcsak a nagybirtok urai, hanem a köznemesség tagjai is fokozott mértékben élvezték jobbágyaik munkakedvének és szorgalmának gyümölcseit, hiszen azok minden újabb követelésüket ki tudták elégíteni, a köznemességben ébredezni kezdett a közszereplés vágya. A jólét minél magasabb fokára emelkedett a jobbágyság vállain, annál inkább nőtt önérzete és igénye a hatalomból való részesedésre. A XIV. századnak ezt a békés fejlődését nem tudták feltartóztatni sem a feudális anarchiának I. Lajos halálát követő évei, sem az első török becsapások, mivel ezek egyelőre csak a legdélibb határvidék egyes területeit pusztították. Az Anjouknak a belső gazdasági fejlődést biztosító uralma a XV. század elejére oly eredményeket érlelt, amelyeknek az állam szervezetét szükségképpen befolyásolniok kellett.

A városok ügyét igen széles látókörű reformterv megfogalmazásával Zsigmond azonnal elővette, amint uralma megerősödött. Addig ellenkezés nélkül volt kénytelen a nagy uradalmakkal együtt a mezővárosokat is tucatszámra átengedni a főuraknak, s ily módon lemondani arról, hogy gazdasági erejüket, amint a növekvő árutermelés által lassan városokká érlelődnek, közvetlenül az állam javára használhassa fel. A polgárság jelentőségével annyira tisztában volt, hogy a legnagyobb határszéli kereskedővárosokat, árumegállító joggal ruházva fel őket, már 1402-ben abba a helyzetbe próbálta

[29] Az 1403-i évnek mint fordulópontnak jelentősége a szélesebb körök tudatában is meggyökereződött. Ezzel magyarázható, hogy a Reformatio Sigismundi egyik, ún. Vulgata-változata Zsigmond pozsonyi álmát, szemben más variánsok 1414, 1430 éveivel 1403-ra teszi. (*K. Beer:* Die Reformatio Kaiser Sigmunds [Deutsche Reichstagsakten, Beiheft] Stuttgart. 1933. 138. l.). — *Uő:* Zur Entstehungsgeschichte der Reformation Kaiser Sigmunds. Mitteilungen des Öst. Instituts für Geschichtsforschung, Ergänzungsband XII. 580. l.

[30] *Székely:* Tanulmányok, főleg a mezővárosokról szóló fejezet (128. kk. l.). — *Belényesy M.:* A földművelés Magyarországon a XIV. században. Századok 90(1956). 554. k. l.

juttatni, hogy a kereskedelmi közvetítés hasznából, ami a külföldi áruknak az ország belseje felé való továbbadásából származott, ők, ne pedig az idegen kereskedők gazdagodjanak.[31] Ily előzmények folytatásául 1405-ben tanácskozásra hívta a királyi városok, mezővárosok és szabad falvak küldötteit. A gyűlés legalább két hétig tartott,[32] s bár a főurak hatalmába került mezővárosok nem voltak rajta képviselve, népesnek mondható. Oly kis megyéből, mint amilyen Liptó volt, három mezőváros küldöttei vettek részt tanácskozásán.[33] A határozatok, amelyeket Zsigmond decretumba foglalva kiadott,[34] az ország egész területét gazdasági egységnek tekintik, határai közt szabad forgalmat biztosítanak, egységes kiviteli tilalmakat léptetnek életbe, a városok számára, a polgárság részeiül fogva fel őket, közös fellebbviteli bíróságot állapítanak meg, a mezővárosokat pedig felruházzák azzal a bírói jogkörrel, amelyet a földesurak szoktak gyakorolni. A decretum kibocsátásával egyidejűleg Zsigmond több mezővárosnak városi kiváltságokat adományozott, másokat különleges kedvezményekben részesített, annak jeléül, hogy a városfejlesztés elveit a gyakorlatban is érvényesíteni kívánja.

Ily merész lépésnél, szinte politikai fordulattal felérő kezdeményezésnél, mint a városok gyűlésének összehívása és a tárgyalások vezetése, Zsigmond nem támaszkodhatott főúri tanácsadókra. Ezek érdeke, de gondolkozásmódja is annyira más, hogy a célravezető utat fel sem ismerhették, s még kevésbé voltak képesek a szükséges intézkedésekre javaslatokat tenni. Annyira magától értetődően polgári tanácsadónak kellett Zsigmond mellett állania, hogy a feltevésünk bizonyságául szolgáló adatokat a nevét megörökítő királyi oklevelek relatios jegyzetei szinte keresés nélkül, készen hozzák elénk. Ha az 1405-i decretum kiadása körüli időkben a városi ügyekben kibocsátott oklevelek következetesen Nürnbergi Márkot említik relator gyanánt,[35] nem lehet kétségünk, hogy ő volt Zsigmond tanácsadója. A magyarországi viszonyokat közvetlen tapasztalatból ismerhette meg. 1395-ben Kassán pénzverőkamarai ispán gyanánt működött, 1399-ben a budai aranyverő ház ispánja, egyszersmind mint harmincadispán a kiviteli és behozatali vámból, tehát az egyik legfontosabb bevételi forrásból származó királyi jövedelemnek volt a kezelője.[36] Családi neve sajnos nem ismeretes; a magyarországi oklevelek egyszerűen csak származási helyéről nevezik.[37] Valószínűleg a dél-német kereskedelmi tőke

[31] Zsigmondkori Oklevéltár II. 1411—1414.

[32] 1405. ápr. 2-án Zsigmond Debrecen részére oly fogalmazású oklevéllel adott kiváltságokat, amelynek szövege megegyezik az ápr. 15-i decretumával. (Uo. II. 3767, 3791—3796.)

[33] Hibe, Németlipcse, Rózsahegy. (Uo. II. 3791.)

[34] A Corpus Iuris Hungarici-ben mint 1405. évi I. decretum.

[35] Zsigmondkori Oklevéltár II. 3258, 4657, 6085. — Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. (Hrsg. v. *Fr. Zimmermann—C. Werner—G. Müller*). Hermannstadt. 1902. III. köt. 350—360. l. — *Házi J.*: Sopron szabad királyi város története. Sopron. 1923. I/2. köt. 7, 12. l.

[36] Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle 9(1902). 248. l. — Zsigmondkori Oklevéltár I. 5943, 6107. — Monumenta Zollerana. Urkundenbuch zur Geschichte des Hauses Hohenzollern (Hrsg. v. *R. Stillfried—Tr. Maercker*). VI. köt. 60. l., VII. köt. 312. l.

[37] Nürnbergben viszont csak keresztnevén emlegették. Így 1414-ben, amidőn Zsigmondot elkísérte a Nürnbergben tartott gyűlésre, s egyszerűen Marcus a neve 1412-ben is, amidőn Kircheim Jánossal együtt tárgyalt a város három követével kiváltságai megerősítése ügyében. (Deutsche Reichstagsakten VII. köt. 219. l., 166. k. l.) Marcus v. Nürnberg néven szerepel viszont Zsigmond konstanzi hitelezőinek 1418-i jegyzékében.

képviselője gyanánt került Magyarországba, itt azután Zsigmond bevonta őt az államügyek intézésébe. Mint harmincadispán erős kézzel fogott hozzá, hogy a vámból minél több jövedelmet biztosítson a királyi kincstárnak. Egyrészt visszavonatta, érvénytelenítette Zsigmonddal a harmincadfizetés alól mentesítő kiváltságleveleket,[38] másrészt felemeltette a vámtételeket. Szabályozása része lett az 1405-i decretumnak,[39] szerzősége pedig közismert volt a kortársak előtt.[40] Nürnbergit Zsigmond nemcsak meghallgatta s követte, hanem a királyi tanácsba is bevonta. Ennek 1404-től 1412-ig tagja volt, éppen a relatios jegyzetek tanúsága szerint.[41]

A biztató kezdet ellenére a várospártoló politika nem állandósult, a városok nem lettek a nagybirtok ellensúlyaivá. Nem a városi élet fejletlensége volt az akadály. Sátoraljaújhely, Várad, Veszprém, Pécs s általában az egyházi földesurak alá tartozó városok népes helyek, számos kézművessel, azonban nem a király, hanem magánföldesurak alá tartoznak. Arra nincs erejük, hogy kiszabadítsák magukat a függő viszonyból. Ezt csak a király segítségével érhetnék el. Amint a birodalomban később Zsigmond megtette, hogy Donauwörthöt a territoriális úr akarata és tiltakozása ellenére a birodalmi városok közé emelte,[42] ugyanezzel egy esetben Magyarországon is megpróbálkozott, amidőn Sárospatakot, okul adva, hogy a földesúri várnagyok elnyomták, a szabad városok közé felvette, régi kiváltságait megerősítette, censusát pedig negyedére leszállította, és hetivásárvámját elengedte.[43] Csakhogy a város mindössze négy hónapig örvendhetett szabadságának, mert mihelyt az esztergomi érsek és testvére, az országbíró szemet vetettek rá, Zsigmond

---

(*W. Altmann:* Die Urkunden Kaiser Sigmunds. [Regesta imperii XI.] Innsbruck. 1896—1900. Nr. 3175, 3211.) — Kapcsolatát szülővárosával Magyarországról is fenntartotta. Nürnberg 1405-ben azzal a kéréssel fordult hozzá, hogy segítse több polgárát Zsigmonddal szemben fennálló követelésükhöz. (Quellen zur Handelsgeschichte der Stadt Nürnberg seit 1400 [Bearbeitet v. *W. Biebinger—W. Neukam*]. Erlangen. 1934. I. köt. 139. l.)

[38] Azaz „ad reintegrationem tricesimarum" törekedett (*Házi :* i. m. I/1. köt. 261. l.).

[39] Ez a 17. articulusban utal is reá.

[40] Rozgonyi Simon 1407-ben említi „novas adinventiones, quas Marcus de Nvrberk adinvenit et statuerat". (*Iványi B. :* Bártfa szabad királyi város levéltára. Bpest. 1910. I. köt. 60. sz. Vö. Zsigmondkori Oklevéltár. II. 5568.)

[41] Szereplése a tanácsban nem volt egyedülálló jelenség. A firenzei származású Filippo Scolari Magyarországon, a luccai Dino Rapondi Merész Fülöp burgundi herceg mellett eredetileg hasonló tevékenységet fejtettek ki (Vö. *L. Mirot:* Études Lucquoises. Bibliothèque de l'École des chartes 89 [1928]. 353., 364. l.), Scolari azonban nagybirtokot szerezve, hamarosan feudális úrrá lett.

[42] *E. Windecke :* Denkwürdigkeiten zur Geschichte des Zeitalters Kaiser Sigmunds. (Hrsg. v. *W. Altmann.*) Berlin. 1893. 369. l. — *Altmann* 2177., 2793., 3035., 3049., 3841., 4871., 5145., 5153., 6785., 10656., 10744., 12326., 12318. — Zsigmond birodalmi politikájának várospártoló törekvéseiről *K. Beer :* i. h. 614. k. l., 628. kk. l. és aggályait eloszlatva *H. Koller :* Untersuchungen zur Reformatio Sigismundi. Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters 14 (1958). 444. kk. l. Koller szerint a birodalmi kancelláriában Marquard Brisacher protonotarius „als Referent der städtischen Belange genannt werden kann" (446. l.); mivel ez kancelláriai alkalmazott volt, tevékenysége szintén azt mutatja, hogy Nürnbergi Márkhoz hasonló tanácsadókat korábban találunk Franciaországban, mint a birodalomban. (Vö. még *H. Koller :* Das Reichsregister König Albrechts II. Wien. 1955. 9. k. l.) Arra vonatkozólag, hogy a városi kérdésnek mily kihatása volt a cseh királyi kancellária szervezetére, vö. *H. Weigel :* Männer um König Wenzel. Das Problem der Reichspolitik 1379—1384. Deutsches Archiv für Geschichte des Mittelalters 5 (1941/1942). 176. k. l.

[43] 1429. márc. 7. Országos Levéltár, Budapest. Dl. 12.052.

átengedte nekik.[44] Kihasználatlanul hagyta Zsigmond akkor is az alkalmakat, amikor egy-egy püspökséget hosszabb ideig nem töltött be, hanem jövedelmüket a királyi kincstár részére szedette be. Bár ekkor megtehette volna, hogy városait felszabadítva, az új püspököt befejezett tények elé állítja, egyetlen ilyen kísérletet sem tett. Kevés tehát az a város és mezőváros, amely a király közvetlen hatalma alá tartozik, s ezért nem elég erős szövetséges a polgárság. A Zsigmond uralkodásának első másfél évtizede alatt elveszített mezővárosok hiánya bosszulta meg magát.

Több siker kísérte Zsigmond és a köznemesség együttműködését. Ez természetes: a nemesi követek időnkint részt vesznek egy-egy országgyűlésen, ha ritkán is, de alkalmat nyernek panaszaik és kívánságaik elmondására, tömegükkel pedig kikényszeritik a kedvező határozatokat. Első sikerét a köznemesség még az 1397-i temesvári országgyűlésen aratta. Korántsem az államélet irányitásából követelt itt részt magának; szerényen be kellett azzal érnie, hogy első lépésként otthon a megyei hatóság hatáskörének bővítésével biztosítson magának nagyobb szerepet. Az 1397-i decretum értelmében a megye felhatalmazást nyert, hogy minden kártételt, ún. hatalmaskodást és birtokfoglalást megtoroljon oly módon, hogy előbb vizsgálatot tart, majd annak elvégzése után a kárt szenvedett félnek elégtételt adat.[45] A rendelkezés igen sokáig írott betű maradt, annak jeléül, hogy a főurak meg tudták akadályozni életbelépését. A XIV. és XV. század fordulójáról nincs példa, hogy a megye azonnali hatállyal ítélkezett volna hatalmaskodási ügyben, birtokfoglalásról nem is szólva. Ekkortájt még egyszerű vizsgálat megtartásához sem kellett igénybe venni. A király segítségével csak fokozatosan jutott abba a helyzetbe, hogy a felhatalmazással élhetett. Eleinte — 1404-től kezdve — a királytól minden alkalommal külön nyert megbízásból gyűlt össze a megyei nemesség, hogy a proclamata congregatio módjára tartott közgyűlésen a tényeket megállapítsa,[46] s csak 1412-ből ismerjük az első oklevelet, amely hatalmaskodás ügyében elégtételadásra, azaz ítélkezésre jogosítottnak mutatja; 1417-ben viszont már a birtokba való visszahelyezést is foganatosíthatta.[47] Az országgyűlési határozat fokozatos érvényesülése a nemesség megerősödésének bizonysága. Bár az eljárásnak a részletes szabályozására további két évtized múlva az 1435-i decretumban került sor,[48] a gyakorlatban az már a század második évtizedében kialakult.

A temesvári rendelkezés, mivel az életbe fokozatosan átment, nem mondható oly elsietett határozatnak, amely a társadalmi fejlődéstől független lett volna. Azt hisszük, hogy ugyanígy volt alapja Zsigmond azon reformjavaslatának is, amelynek megfogalmazása az 1414—1424 évekre tehető. Leglényegesebb pontja szerint a köznemesek mint bírótársak helyet nyertek volna a központi bíróságokon.[49] Amíg a temesvári decretum szerint[50] a tör-

[44] 1429. jul. 9. Uo. Dl. 12.092.

[45] Magyar Történelmi Tár III. köt. 229. l.

[46] Zsigmondkori Oklevéltár II. 3202., 4032., 4033., 6716., 6717., 7170., 7438., 7726.

[47] Dl. 57.424. — Oklevéltár a Tomaj nemzetségbeli losonczi Bánffy család történetéhez. Szerk. *Iványi B.* Bpest. 1908. I. köt. 550. l.

[48] 1435. évi II. decretum 4. és 5. art. (Corpus iuris Hungarici).

[49] *Hajnik I.*: A magyar birósági szervezet és perjog az Árpád- és vegyesházi királyok alatt. Bpest. 1899. 52. l.

[50] Magyar Történelmi Tár III. köt. 233. l.

vénykezési időszakokon 3—4 prelátus és báró volt a bírótárs, Zsigmond javaslata szerint a királyi kuria nagybírái — nádor, országbíró, tárnokmester, főkincstartó, főkancellár — mellett a bárókon kívül köznemesi ülnökök is részt vettek volna az ítéletek meghozatalában. Minden megyéből négy vagy öt lelkiismeretes és nagytekintélyű nemest kellett volna választani, hogy a nagybírákkal az oktávákon állandóan együtt legyenek s így a jogszolgáltatás folyamatos menetét biztosítsák.[51] A fejlődés idővel meghozta, hogy a központi bíróságokon állandóan ott tartózkodó köznemesi assessorok üljenek, azonban sokkal később, csaknem egy évszázad múlva, a Jagellokorban. Zsigmond mindenképpen jól látta, hogy a köznemesség politikai tényezővé fejlődésének feltétele, hogy képviselői a királyi kúriában helyet nyerjenek. Egyelőre mint bírótársak, később — ez már automatikusan következett volna — mint a királyi tanács tagjai. Érthető, hogy a reformból semmi sem valósult meg. Nyilvánvalóan azok gáncsolták el, akiknek érdekeit sértette: a főurak.

IV

Bár a nagybirtokosok ellenállása megakadályozta, hogy a városok és a köznemesség képviselői a királyi tanácsban intézményesen helyet nyerjenek és ezzel a főúri érdekek érvényesülését korlátozzák, Zsigmondnak megmaradt a lehetősége és ő élt is azzal, hogy egy-egy alkalmas emberét anélkül tegye a tanács állandó tagjává, hogy egyszersmind országos tisztséget juttasson neki. Ez kétféle módon történhetett. Vagy tanácsosának nevezte ki őket, vagy közülük azokat, akik a kancelláriai szolgálatban kitűntek, bevonta bizalmas munkatársai közé.

Tanácsosokról szólva, sietve meg kell jegyeznünk, hogy a consiliarius elnevezés magában egyáltalán nem bizonyítja, hogy a cím viselője kormányzati szakember. Az első, akit Zsigmond az általunk ismert oklevelek tanúsága szerint consiliariusának mondott, Henrik görzi gróf volt. 1406-ban kinevezte őt tanácsosává, familiarisává és asztaltársává, évi 2000 aranyfrtot juttatott neki és mindazon kiváltságok részesének nyilvánította, amelyekkel többi familiarisa és asztaltársi tanácsosa rendelkezik.[52] Ezek a szavak kétségtelenné teszik, hogy a görzi grófhoz hasonlóan mások már régebb idő óta a király tanácsosainak számítottak, ily jelzőjük azonban nem több a feudális uraknak kijáró üres címnél, amely mögött meghatározott munkakör nem kereshető.[53]

[51] Hogy a reformterv mennyire a magyar viszonyokból sarjadt, mutatja a hiteleshelynek, ennek a specifikus magyar intézménynek a figyelembe vétele. A megyei, köznemesi bírótársakon kívül Zsigmond a nagybírák mellé még minden egyes káptalanból és konventből ki akart jelöltetni egyes megbizottakat, nyilván azért, hogy a bírói rendelkezéseket azonnal végre lehessen hajtani.

[52] Zsigmondkori Oklevéltár II. 4508.

[53] Consiliarius specialis-ainak mondotta Zsigmond 1418-ban Rozgonyi János főkincstartót (Dl. 10.725), a következő évben pedig, amidőn tárnokmesternek nevezte ki, Berzevici Péter udvari lovagot (Dl. 10.811). Amíg az ő esetükben a cím formális jellege több, mint valószínű, mivel ők állásuknál fogva voltak tagjai a tanácsnak, addig Pálóci Mátyus borsodi ispánról már fel lehetne tételeznünk, hogy 1412-ben aule familiaris et consiliarius-nak neveztetvén (Dl. 9952), állandóbb tanácsosi munkakört látott el a király mellett. Későbbi titkos kancellári megbizatása bizonyára feltevésünk mellett szól. Egyébként a magyarországi megjelölés analóg a német territoriumokban divóval, ahol a fejedelmek mellett működő tanácsoknak előkelő származású, de írástudatlan

Ellenben már kormányzati szakemberek azok a klerikusok és világi jogtudósok, akikkel mint consiliariusokkal a XV. század második évtizedétől kezdve Zsigmond környezetében találkozunk. Akár polgári, akár köznemesi származásúak, tanultságuk, iskolázottságuk arra képesítette őket, hogy az államkormányzásban — rátermettségükről napról-napra tanúságot téve és mindenki, a főurak által is nélkülözhetetleneknek elismertetve — necsak tevékeny szerepet játsszanak, hanem felismerjék az állam hivatását s ennek érdekében a királyi hatalom megerősítésén dolgozzanak.

Amióta a XIV. század második felében megalakult közép-európai egyetemek általánossá tették a nagyobbfokú tanultságot, az uralkodóknak bőségesen volt lehetőségük az alkalmasnál alkalmasabb munkatársakat kiválasztani a magisterek és doctorok közül. Mivel a hierarchikus rend, amely az egyház életét jellemezte, párhuzamot teremtett a királyi szolgálat jellege és az ellenértékül kiutalt egyházi javadalmak között, korán megrögzítődtek az érvényesülés állomásai. A legalsóbb munkakörben foglalkoztatott klerikus oltárigazgatóságot kapott, azután kisebb, majd előkelőbb káptalannak a kanonokságát nyerte el, egyszerre esetleg többet is, mint tanácsos prépostságot mondhatott a magáénak, végül pedig püspökség birtokosa lett, de ekkor a szakszerű mindennapi munkával már fel is hagyott s a tanácsban a bárókhoz hasonlóan méltóságánál fogva vindikált magának helyet. Mivel Zsigmond egyházpolitikai törekvéseinek eredményéül Magyarországon a királytól függött a javadalmak elnyerése, a klerikusokat legegyénibb érdekük arra utalta, hogy az uralkodó minél függetlenebb legyen a báróktól, hatalma pedig minél teljesebb. Világos volt ugyanis előttük, hogy biztosabban megtalálhatják számításaikat, ha az általuk szolgált és befolyásolt király nyújtja feléjük a jutalmat, mintha a bárók kegyét egyenkint kellene maguknak megszerezniök. Ha tehát máshol is a klerikusok az önállóságra törekvő fejedelmek megbízható munkatársai[54], még fokozottabb mértékben voltak azok a XV. század eleji Magyarországon.

Zsigmondnak az a specialis consiliariusa, akinek neve időrendben a legkorábbról ismeretes, Szentgyörgyi Vincze Benedek székesfehérvári prépost, típusa volt az imént jellemzett klerikusoknak. Polgári származású, közeli rokonságban Székesfehérvár bírájával, Vincze Tamással, akinek fia az 1410-es évek egyik nagystílű kamarabérlő vállalkozója lett.[55] Diplomáciai küldetésekből éppen úgy kivette részét, mint a kormányzati munkából, amiről relatori tevékenysége tanúskodik[56] Amíg az ő esetében könnyű megállapítani, hogy préposti javadalma tette számára lehetővé a királyi udvarban tartózkodását, nehezebb eldöntenünk, miként állott ez módjában a jogtudós Makrai Bene-

tagjait szintén consiliariusoknak nevezték (*H. Spangenberg:* Die Kanzleivermerke als Quelle verwaltungsgeschichtlicher Forschung. Archiv für Urkundenforschung 10 [1928]. 477. l.) A birodalmi kancelláriai scriptorok familiarisi kinevező okleveleinek „scriptor, domesticus et continuus commensalis" kifejezése (*A. Zechel:* Studien über Kaspar Schlick. [Quellen und Forschungen aus dem Gebiete der Geschichte. 15. köt.] Prag. 1939. 32. l.) arra utal, hogy míg náluk a scriptor megjelölés, addig a görzi gróf és a magyar urak esetében a consiliarius cím fejezte ki a királlyal való kapcsolatuk lényegét.

[54] Vö. *N. Valois:* Le conseil du roi aux XIVe, XVe et XVIe siècles. Paris. 1888. 138. k. l.

[55] *Mályusz E.:* A konstanzi zsinat és a magyar főkegyúri jog. (Értekezések a történeti tudományok köréből. Új sorozat. 9.) Bpest. 1958. 103. k. l.

[56] Relatori szerepét jelző oklevelek: Dl. 10.753 (1419), 10.936 (1420), 11.118 (1421), 11.201 (1422), 11.587 (1424).

deknek. Ő azoknak a legistáknak a képviselője, akik Franciaországban odaadással és eredménnyel dolgoztak az abszolút monarchia megteremtésén.[57] Életének mozzanatai is nyugati sorstársai pályájára emlékeztetnek. Egyszerű köznemesi családból származik, s bár nem lesz a klérus tagja és egyházi javadalma soha sincs, olthatatlan tudásszomjával végigjárja a prágai, bécsi, párizsi és páduai egyetemeket, egymás után megszerzi a tudományos grádusokat, s noha 1403-ban ő is a nápolyi párthoz csatlakozik, az „angol nemzet"-ben tömörült párizsi barátai nem hagyják magára, hanem kieszközlik szabadonbocsátását, tudásával, tehetségével, szolgálataival megszerzi Zsigmond bizalmát és urát élte végéig szolgálja.[58] Nem birtokadamányért, ilyenről nem tudunk, amit nem tulajdoníthatunk a véletlennek, feltehetőleg tehát fizetés ellenében.

Sem Vincze, sem Makrai esetében nem világos, hogyan tudták magukra vonni uralkodójuk figyelmét s lettek bizalmas munkatársaivá, tanácsosaivá. Határozottabban körvonalazható, hogy miként fejlődtek szolgálatuk közben a kancelláriai alkalmazottak azokká.

Zsigmond uralkodása alatt két kancellária foglalkozott Magyarországon a királyi rendeleteknek és döntéseknek a megfogalmazásával, amint azok a tanácsban megformálódtak, az ún. nagyobb és a titkos kancellária.[59] Mindkét testület vezetője, a főkancellár, illetőleg a titkos kancellár az uralkodó legbizalmasabb tanácsadójául tekinthető. Szerepük nem egyszerűen a rendeletek írásba foglalása, hanem sokkal inkább azok előkészítése, a királynak tanácsadással, javaslattétellel való támogatása. Zsigmond egész uralkodása alatt a nagyobb kancellária megőrizte XIV. századi szervezetét. Vezetője főpap volt. Kanizsai esztergomi érseket Eberhard zágrábi püspök, ezt, halála (1420) után, unokaöccse, Albeni János ugyancsak zágrábi püspök követte. A főkancellárok, éppen magas méltóságuknál fogva, nem személyesen ellenőrizték a kancelláriai alkalmazottak munkáját, hanem a felügyeletet helyetteseikre, az alkancellárokra bízták. Ezek Zsigmond uralkodása alatt hozzájuk hasonlóan az egyházi rend tagjai voltak, még pedig a klérus egyetemi végzettségű középrétegéből. A főkancellárhoz a hűbériség sajátságos magyarországi válfajának, a familiaritásnak a szálai fűzték őket. A főkancellár uruk volt, hivatalukat ennek tetszéséig viselték, a királlyal tehát csak közvetve állottak kapcsolatban. Oly tény, hogy az alkancellár a főkancellár rendelkezése alá tartozó egyházi javadalom birtokosa volt, valamint egyenes utalások egyaránt a familiarisi viszony mellett tanúskodnak, sőt ennek a birodalmi kancelláriában való érvényesülését is igazolják, amidőn magyar főpap állott

[57] Vö. *Fawtier:* i. m. 25. kk. l. — *A. Coville:* Raymond Bernard Flamenc dit „sac de lois". Bibliothèque de l'École des chartes 100 (1939). 111. l.

[58] Az életéről szóló irodalmat kritikailag ismerteti idézett tanulmányom (108. k. l.). A *K. Heilig* által közölt oklevél (Zur Geschichte der ältesten ungarischen Universitäten und des Magisters Benedikt von Makra. Jahrbuch des Wiener ungarischen historischen Instituts I [1931]. 48. k. l.) nem családjára vonatkozik. Zsigmond 1421-i oklevelét, amely consiliariusának nevezi, l. Századok 32 (1898). 658. l. — XXIII. János pápa 1413. dec. 19-i hasonló oklevelei: Vatikáni lt. Reg. Lat. Vol. 167. fol. 205ᵃ, 235ᵇ, 243ᵃ. Egyik, kétségtelenül legjelentősebb diplomáciai megbizatásáról *H. Karwasińska:* Lites ac res gestae inter Polonos ordinemque cruciferorum. Warszawa. 1935. III. köt. — L. még Dl. 11.034 (1421).

[59] Nem tesz különbséget a két kancellária között, személyzetüket pedig a birodalmi kancelláriáéval együtt tárgyalja *Th. Lindner:* Das Urkundenwesen Karls IV. und seiner Nachfolger (1346—1437). Stuttgart. 1882. 33. kk. l.

az élén. Esztergomi János prépostot mint alkancellárt tehát nemcsak azért tarthatjuk Kanizsai, mint birodalmi főkancellár familiarisának, mert előzőleg érseki vikárius volt,[60] hanem mert leveleinek megszólítása és egész hangja is függőségét tanúsítja.[61]

Bizonytalan, hogy a kancellária tisztviselőit, a protonotariust, jegyzőket és irnokokat az alkancellár alkalmazta-e, azok az ő familiarisai voltak-e, vagy pedig a főkancellár közvetlenül beleszólt-e kinevezésükbe, szolgálatba fogadásukba. Aeneas Silvius leveléből, amelyben a birodalmi kancelláriában divó szokást leírta[62], arra következtethetünk, hogy a kezdő írnokok, akik ellátáson kívül csak a felek borravalójára számíthattak, a kancellária tényleges vezetőjének hatalma alatt állottak, valószínű azonban, hogy nem szabad valami szigorúan érvényesülő rendszerre gondolnunk. Mivel az alsóbb kancelláriai tisztviselők a természetbeni ellátáson kívül minél előbb igyekeztek egyházi javadalmat, ha elsőnek még oly szerényet is, szerezni magukrnak, ilyent pedig egy főpaptól inkább remélhettek, mint egy préposttól, valószínűnek látszik, hogy közülük a törekvőbbek a főkancellár előtt ügybuzgalmukkal feltünni s magukat észrevétetni törekedtek. Bár a familiarisi viszony azt kívánta, hogy a dominus távoztával helyettese és vele az egész személyzet elhagyja munkakörét, a valóságban az új főkancellár nem minden esetben kényszerült teljesen új emberekből szervezni meg hivatalát. Amint a bíróságoknál már a XV. század elején előfordult, hogy a nádor vagy az országbíró átvette elődjének helyettesét, ugyanúgy a kancelláriai tisztviselők, főleg az alsóbbrangúak, huzamos ideig több egymást követő főnök alatt is teljesíthettek szolgálatot. Az alkalmas szakemberek, a munkába már begyakorlottak megbecsülése azzal az előnnyel járt, hogy a hivatali hagyományok átöröklődhettek és az egész ügymenet a zökkenőktől többé-kevésbé mentesült.

A titkos kancellária szervezete megegyezett a főkancellária felépítésével. Az alkancellárt és a személyzetet itt is a familiarisi kapcsolat fűzte a hivatal vezetőjéhez. A titkos kancellárok Zsigmond uralkodásának első másfél évtizede alatt gyakran változtak. Az alatt az idő alatt, amíg Kanizsai főkancellár volt, négy titkos kancellárt látunk sorban egymás után feltünni. Ezek, névszerint Knol Péter dömösi prépost, majd erdélyi püspök (1388—1390), Szepesi János dobokai főesperes, majd zágrábi püspök (1393—1396), Upori István titeli prépost, majd erdélyi püspök (1397—1401), Uski János pécsi prépost (1402—1404)[63] kancellári állásukat, mihelyt püspökséghez jutottak, hosszabb-rövidebb időn belül elhagyták. A jelenség úgy magyarázható, hogy a titkos kancellár hivatala, mivel állandóan a király mellett kellett tartózkodnia, a főkancellárihoz hasonlítva terhesnek számított, ahhoz tehát, ha valaki püspökké lett, nem volt érdemes ragaszkodni. Annak ellenére, hogy a titkos kancellár bizalmasabb, meghittebb embere a királynak, mint a főkancellár, és az ő feladata az uralkodó közvetlen rendelkezéseit megfogalmazni.

[60] Zsigmondkori Oklevéltár II. 6350., 7264.

[61] *Szilágyi L.:* A német birodalom és Magyarország államjogi viszonya Luxemburgi Zsigmond alatt. Klebelsberg Kuno magyar történetkutató intézet évkönyve. IV (1934). 165. kk. l.

[62] Der Briefwechsel des Eneas Silvius Piccolomini. Hrsg. v. *R. Wolkan.* III/1. köt. (Fontes rerum Austriacarum. Diplomataria et acta. 68. köt.). 404. l.

[63] Knol: Zsigmondkori Oklevéltár I. 778., 1827/a; Szepesi: I. 2913., 4330.; Upori: I. 5005., II. 1029; Uski: II. 1630., 3124.

A két kancellár munkájának sorrendjét adatszerűen is megvilágíthatjuk Zsigmondnak két, 1400-ban kelt oklevelével. Az egyikkel titkos pecsétje alatt két falut adományozott Forgách Péternek, a másikkal pedig, amely ugyanazon a napon kelt, meghagyta a főkancellárnak, hogy az adományozásról a nagyobb királyi pecséttel megerősítve állítson ki oklevelet.[64] Kétségtelen, hogy az első rendelkezés a fontosabb, a főkancellár által kiállított oklevél annak már csak megismétlése.[65] Ha mégis a főkancellár méltósága számít előkelőbbnek, az az uralkodó és a tanács akkori viszonyával magyarázható: Mivel a királyi tanácsban ülő nagybirtokosok akarata dönt, a közülük való főkancellár szava súlyosabban esik latba, mint a még önállótlan király titkos kancellárjának a tanácsa. A titkos kancellárnak azért nincs elég tekintélye, mert ura is csak primus inter pares.

Azonnal és gyökeresen megváltozik ellenben helyzete, amikor a király kezébe ragadja a kormánygyeplőt. Most már gazdag főúr, a váruradalmakkal rendelkező Perényi Imre elvállalja a titkos kancellárságot (1405—1418), utódai pedig egy nagyra törő családból a két testvér, Pálóci Imre és Mátyus lesznek (1419—1423). Hármuk szereplése úgy is értelmezhető, hogy személyükben a nagybirtokosok elfoglalták a király legbizalmasabb tanácsadójának helyét s általuk a királyi tanács megerősítette gyámkodását, vagy legalább ellenőrzését Zsigmond felett. Ez a feltevés nem tekinthető eleve alaptalannak, bármennyire is összeegyeztethetetlennek látszik a Zsigmond uralmának megszilárdulásáról mondottakkal. Az ellentmondást a három szereplő életkörülményeinek vizsgálata segít feloldani.

Perényi családja nagybírtokossá a XIV. század végén lett, amidőn a rokonsága kezében levő északkelet-magyarországi ősi birtokok értéke, a tömeges ukrán betelepülés eredményéül, megsokszorozódott, a vagyon pedig megadta az alapot a politikai érvényesüléshez. Országos tisztséget elsőnek Perényi Miklós nyert azzal, hogy 1387-ben királyi pohárnokmester lett,[66] s ugyanez a méltóság jutott 1402-ben öccsének, Imrének kezébe. Perényi Imre katona-diplomata volt. Zsigmond megnyerő külsejű, éleseszű, amellett tettrekész, bátor, sőt vakmerő embernek rajzolja, aki a nikápolyi nagy csatában és a trónja megszilárdításáért vívott küzdelmekben egyaránt magára vonta figyelmét, mint diplomata pedig ügyesen kihasználta a török trónt viszályokat, s tengerentúli útjain a szultán ázsiai ellenfeleivel kapcsolatot teremtve, őt magyar szempontból kedvező békés magatartásra vette rá.[67] A Pálóciak még később emelkedtek ki. A XIV. század utolsó évtizedében a megyei élet határain még nem jutottak túl,[68] közülük egy klerikus vitte a

[64] Zsigmondkori Oklevéltár II. 668., 669.

[65] Az „ad litteratorium mandatum domini regis", „ad litteratorium mandatum domini imperatoris" kancelláriai jegyzettel ellátott oklevelek titkos kancellárián kibocsátott utasításokra, nem pedig Zsigmond sajátkezű leveleire hivatkoznak, amint *H. Spangenberg* (i. h. 499. l.) feltételezte. A specialis presentia regia-n kelt 1408-i ítéletlevél (Zsigmondkori Oklevéltár II. 6343.), vagy egy korábbi okleveleket megerősítő 1416-i privilegium (Dl. 10.335) kétségtelenné teszik, hogy a nagyobb kancellária nem közvetlenül a királytól, hanem a titkos kancelláriától kapott ezekben a lényegében sablonos ügyekben utasítást. Egyébként az írásos rendelet már az Anjou-korban is szokásos volt. (*Szentpétery*: i. h. 474. k. l.)

[66] Zsigmondkori Oklevéltár I. 278., II. 1404.

[67] Uo. II. 7599. — *Fejér*: i. m. X/8. köt. 480. k. l. — Dl. 9745. (1411. júl. 4.)

[68] Ilyeneknek mutatják őket a következő oklevelek: Zsigmondkori Oklevéltár I., 1594., 4324., 4832., 5633., 5709., 6118.

legtöbbre — leleszi premontrei prépost lett —, s ennek hagyatéka, 800 forint olyan mesébe illő kincs volt szemükben, hogy azt, meg sem várva a temetést, erőszakkal elragadták.[69] A családot Pálóci Mátyus emelte fel. Ő 1403-tól a királyi udvarban élt, de évekig csak mint apród; 1410-től diósgyőri várnagy, egyszersmind több megye ispánja volt, 1426-ban országbíró, 1434-ben nádor lett, György nevű testvére pedig 1419-ben erdélyi püspök, 1423-ban esztergomi érsek,[70] pályájukat azonban mindketten Zsigmond kegyéből futották be. Sem Pálóci Mátyus és Imre, sem Perényi Imre titkos kancellársága nem következménye tehát nagybirtokos voltuknak. Kancellárjaivá Zsigmond azért választotta őket maga mellé, mert megbízott bennük.

A három főúri titkos kancellárnak Zsigmondtól függése, az a körülmény, hogy az uralkodó teremtményei voltak, eleve is valószínűvé teszi, hogy a király törekvéseinek nem kerékkötőiül, hanem előmozdítóiul tekinthetők. A gyakorlatban Zsigmond fölénye még nagyobb lehetett, mivel ő a mindennapi életben nem velük, a kancellárokkal tanácskozott, hanem helyetteseikkel, az alkancellárokkal érintkezett, ezek pedig a dolog természeténél fogva utasításait bizonyára uraiknál is készségesebben követték.

Sajátságos és lényeges mozzanat, hogy a három titkos kancellár helyettesekül nem klerikusokat, hanem világiakat alkalmazott. Perényi Imre egy környékbeli köznemest, Csebi Orosz Miklóst tette meg alkancellárjának. Nem férhet hozzá kétség, hogy ezt familiarisai közül választotta ki. Maga a Csebi család a Perényiek védelme alatt élt, azt szolgálta hűségesen, ezért is tette meg egyik fegyverforgató tagját, Orosz Jakabot Perényi alpohárnokmesternek, amikor maga királyi pohárnokmester volt, testvérét Miklóst pedig alkancellárnak, amidőn titkos kancellárrá lett.[71] Amíg az alpohárnokmester szolgálatát úgy jutalmazta meg, hogy birtokokat adományoztatott neki a királlyal, addig az intellektuális pályán tevékenykedő alkancellárnak a leleszi premontrei prépostságot szerezte meg.[72] Az alkancellár egyike lett a szerzetesi életet hivatásának nem érző klerikusoknak, akinek számára a prépostság csak jövedelmi forrás, s kedvéért kényszerűségből felölti ugyan a szerzetesi ruhát, de papnak nem tekinthető. A két Pálóci alkancellárja, Csapi László nem kényszerült ily színlelésre. Ő a Pálóci-család Ung megyében fekvő birtokai szomszédságából került melléjük. Köznemes volt, szolgálata ellenértékéül nem kapott egyházi javadalmat, élte végéig világi maradt.[73]

A két köznemesi alkancellár és a főúri kancellárok tevékenysége Zsigmond mellett arról tanúskodik, hogy két évtizeden keresztül a titkos kancellária világiak irányítása alatt állott.[74] Ez a jelenség különösen feltűnik a német

[69] *Fejér:* i. m. X/4. köt. 271. l.

[70] *C. Eubel:* Hierarchia catholica medii aevi. Monasterii. 1898. 520., 490. l.

[71] A testvér voltukat igazoló adat: Zsigmondkori Oklevéltár II. 3958.; Csebi Miklós mint familiaris: uo. II. 5127.

[72] A Zichy-család idősb ágának okmánytára. Szerk. *Nagy I.* Bpest. 1888. V. köt. 362. l. — Zsigmondkori Oklevéltár II. 3958., 4200.

[73] Pálóc és Csap egyaránt Ung megyében fekvő birtokok. Csapi László közeli rokonságban állott Csapi Andrással, aki 1418-ban Zsigmond continuus commensalisa és a Sárkány-rend tagja. (Turul XI [1893]. 4. l. — A Károlyi család oklevéltára. Szerk. *Géresi K.* Bpest. 1883. II. köt. 37. l.)

[74] A kancelláriai alsóbb tisztviselők, a jegyzők névsorát csak töredékesen ismerjük, így is látszik azonban, hogy voltak köztük világiak. Ilyen volt Bossányi Márton, aki 1408 óta egy évtizeden át a titkos kancellária notariusa, egyetemi végzettséggel, mint litteratus és magister címe mutatja. (Zsigmondkori Oklevéltár II. 5904., 6211., 6492. — Urkundenbuch IV. köt. 87. l.)

birodalmi helyzettel hasonlítva össze. Ismeretes, hogy a német királyi kancellárok sorában Schlick Gáspár volt a legelső világi, ő pedig ezt a tisztét 1433-ban nyerte el.[75] Az egyházi rend visszaszorítása eszerint Magyarországon jóval hamarabb indult meg, mint a társadalmi fejlődés terén előtte járó birodalomban. Önkéntelenül is felmerül a kérdés, hogy nem esetleges-e az eltérés, vajon valóban van-e a különbségnek oka, amely a politikai viszonyokban rejlik. A kérdésre válaszolva, határozott igennel felelhetünk. Zsigmond egyházpolitikájának pápaellenessége az 1400-as években, a konstanzi zsinaton főkegyúri jogának elismertetése 1417-ben, lényegében gallikán államegyházi célkitűzéseket szem előtt tartó törekvése pontosan megfelelt a titkos kancellária jellegének. Helyesebben: ennek világiak vezetése alá kerülése és szervezete hűen tükrözte Zsigmond és a királyi tanács felfogását s politikáját.[76]

Ugyanezt mondhatjuk el, ha a városok szemszögéből nézve figyeljük a kancelláriák szervezetét. A polgári származású Uski János titkos kancellársága részben egybeesett Nürnbergi Márk királyi tanácsosi szereplésének idejével, s így mintegy az ő támogatójának is volna tekinthető, utódai közt viszont, mint láttuk, nem akadt polgár. A titkos kancellária világi és inkább köznemesi, mint bárói jellege megfelelt a társadalom akkori alakulásának, amely a köznemesség fokozódó előtérbe lépésével azonosítható. A városi érdek érvényesülését nem mozdította elő, hogy Esztergomi János prépost, aki Kanizsai Jánosnak mint birodalmi főkancellárnak volt a helyettese, valamint Késmárki György, Eberhard magyar főkancellár helyettese polgári családok sarjai voltak.[77] Mivel nem a főkancellária fogalmazta a politika irányvonalát jelző királyi döntéseket, az ő vonzalmuk akkor sem kezdeményezhetett volna várospártoló határozatokat, ha klerikus mivoltuk nem feledteti el velük származásukat.

V

Az a királyi tanács, amelynek tagjai között az 1420-as évek elején királyhű nagybirtokosok, értelmiségi tanácsosok, világi titkos kancellárok és alkancellár, valamint a főkancellárnak az egyházi magisterek közül kikerült helyettese foglaltak helyet, kétségtelenül alkalmasabb kormányzó testület volt, mint az, amely 1405 körül Zsigmond oldala mellett állott, a korábbi prelátusokból és bárókból álló tanácsról nem is szólva.

Ekkor Eberhard főkancellár halála után különös fordulat következett be. Zsigmond nem érte be, hogy elhunyt hívének utódjává unokaöccsét, Albeni János zágrábi püspököt nevezze ki (1421), hanem két év múlva reá bízta a titkos, a német birodalmi, a cseh királyi kancelláriák, sőt a királynéi

[75] *O. Hufnagel:* Caspar Schlick als Kanzler Friedrichs III. Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung. Erg. Bd. VIII. 255. kk. l.

[76] A burgund hercegek udvarában a magyarországi változásokkal egyidőben Rettenhetetlen János (1404—1419) óta került ki a kancellár a világi tanácsosok közül (*H. Pirenne:* Geschichte Belgiens [Allgemeine Staatengeschichte I. Abt. 30. Werk] Gotha. 1902. II. köt. 458. l.). Ami azonban itt rendszerré erősödött, az Magyarországon átmeneti kezdeményezés maradt.

[77] *Mályusz:* A konstanzi zsinat. 104. l.

kancellária vezetését is.[78] Úgy tűnhet fel, mintha határtalan bizalmának ily jeleivel elárasztva egyedüli tanácsadójává tette volna kegyencét. A valóságban éppen az ellenkezőről volt szó. Zsigmond ilymódon egyrészt kikapcsolt, feleslegessé tett több nagyúri kancellárt, akiknek szava és javaslata megannyi ellenőrző figyelmeztetés gyanánt is hathatott, másrészt szorosan magához vonta, munkatársaivá tette az alkancellárokat, akik ugyan eddig is végezték a mindennapi teendőket, azonban uraik megbízásából és közvetlen utasításaikra. Az alkancellárok most familiarisokból a tanácsban a kancellárnak szinte egyenrangú társaivá lettek. Az ügyes intézkedésnek a királyra háruló előnyeit bizonyára elég egyetlen példával illusztrálnunk. Schlick Gáspár tehetsége így Zsigmond szemeláttára bontakozhatott ki, elsősorban ugyan önmaga hasznára, hiszen a kisvárosi polgárcsalád sarja Zsigmonddal rokonságban levő sziléziai Oels-Kosel hercegnőt vett feleségül és élte végén grófnak mondhatta magát.[79] De ugyanezt vehetjük észre magyar viszonylatban is. Albeni titkos alkancellárja, Gathalóci Mátyás rátermettségét bizonyítja, hogy 1433-ban ő lett utódja a főkancellárságban, viszont megtartotta titkos alkancellári címét és hatáskörét. A két címnek ez a különös kapcsolatba kerülése megerősíti feltevésünket, hogy a titkos kancellária vezetése már Albeni életében annyira helyettesének a kezében volt, hogy halála után a legkisebb változtatásra sem volt szükség.

Az Albeni hivatalba lépését követő években meglepő jelenséggel találkozunk: a titkos kancellária igen sok kiadványa Csapi László volt alkancellárt nevezi meg relator gyanánt. Eszerint Csapi, noha urainak, a két Pálócinak a kancellári tisztről való lemondása (1423) után mint familiarisnak el kellett volna hagynia a királyi udvart, tovább is ott maradt és tevékenyen részt vett a kormányzat munkájában. Kétségtelenül Zsigmond közvetlen szolgálatában és nem kancelláriai alkalmazottként.[80] Címét és vele munkakörét egy 1433-i pápai supplicatioban bizonyára önmaga a secretarius szóval jelölte meg.[81] Mivel ily elnevezéssel előzőleg Uski Jánost is illették, az egykori titkos kancellárt[82], mindkettőjük tevékenységét a leghelyesebben titkárinak foghatjuk fel.

[78] *Szilágyi:* i. m. 168. l. Albeni kineveztetése birodalmi kancellárrá, mint korábban Kanizsai hasonló megbizatása is, a mainzi érsek jogainak figyelmen kívül hagyását és Zsigmond hatalmának a választófejedelmi kollégium rovására való érvényesülését jelenti. (Vö. *H. Kretschmayr:* Das deutsche Reichsvicekanzleramt. Archiv für österreichische Geschichte 84 [1897]. 388. l.)

[79] *Zechel:* i. m. 18. kk. l., 239. kk. l. — A tény, hogy Albeni János birodalmi kancellár visszaszorult Schlick mellett, akit 1429-től egyes esetekben, 1431-től következetesen alkancellárnak neveztek, a császárkoronázáskor pedig Zsigmond kancellárjává tett, régóta ismeretes (*M. Dvořak:* Die Fälschungen des Reichskanzlers Kaspar Schlick. Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung 22 [1901]. 60. l., *H. Bresslau:* Handbuch der Urkundenlehre für Deutschland und Italien. 2. kiad. Leipzig. 1912. I. köt. 537. k. l.), mivel azonban a magyar titkos kancelláriában hasonló változás hamarabb következett be, a jelenséget bizonyára szabad Zsigmond politikája következményéül felfognunk.

[80] Csak 1431-ben nevezik fősáfárnak (Dl. 12.379), az udvartartás pénzügyeit intéző summus dispensator-nak. Nevét relator gyanánt említik a következő oklevelek: Dl. 11.560., 11.685., 11.784., 12.412., 12.519., 12.654. Amit Makrai Benedekről szólva csak feltételeztünk, az az ő esetében igazolható: fizetés gyanánt pénzt utalt ki neki Zsigmond, még pedig 1431-ben Konstanz és Nürnberg városok terhére 800 aranyforintot (*Altmann:* 8062).

[81] Turul XI (1893). 4. l.

[82] *Altmann:* 122. „secretarii nostri Iohannis de Vsk". (Bécsi állami lt. Reichsregistraturbücher Bd. E fol. 7^{v} O. L. Filmtár.) — Altmann 6433-t korrigálnunk kell,

Előterjesztettek tehát bizonyos ügyeket a tanácsban, javaslatot tettek elintézésükre, a határozatokat közölték a kancelláriával, sőt az elkészült okleveleket is ellenőrizhették, amidőn azok ismét a tanács elé kerültek.

Munkájuk jellemzéséhez Zsigmond két 1419. február 6-i oklevelét hívhatjuk segítségül. Mindkettő „Propria commissio domini regis" kancelláriai jegyzettel van ellátva, egészen szokatlanul azonban szövegük alatt még „Per me B[enedictum] prepositum Albensem" szavak is olvashatók. Az egyiknél a szignálás azzal magyarázható, hogy a dátum után Szentgyörgyi Vincze Benedek prépost sajátkezűleg hosszabb szöveget toldott be, s így mintegy felelősséget vállalt a változtatásért,[83] a másikra azonban ily közvetlen ok nélkül írta rá ugyanő a nevét.[84] Az aláírásokat főleg azért tartjuk fontosaknak, mert bizonyítékul szolgálnak, hogy a közvetlen királyi elhatározást (commissio propria) tartalmazó oklevelek kiállítására a kancellária az utasítást nem az uralkodótól kapta, hanem azok is, akár mint a relatios formulával ellátottak, a tanácsban kialakult határozatokat foglalták magukban.

Ily módon azonban megvilágosodik a titkárok, tanácsosok és volt alkancellárok munkaköre. Az ő szerepük nagyobb volt, mint a nevüket fenntartó relatios jegyzetekből következtethető: ők állottak a „commissio propria domini regis" jellel kiadott intézkedések mögött is. Mivel ilyen oklevelek kb. akkora tömegben maradtak fenn, mint amekkora a relatios oklevelek száma[85], hivatali munkájuk a tanácsban felért valamennyi országnagyéval együttvéve, s mert az ügyek zöme az ő, néhány szakember kezén ment keresztül és került a tanács elé, el kell ismernünk, hogy a munkából kivették részüket. Az is bizonyos továbbá, hogy nem tartoztak egyik kancellária kötelékébe sem, eltérően a német birodalom és Franciaország viszonyaitól. Mind a francia, mind a római királyok titkárai ugyanis kancelláriai alkalmazottak voltak és nevük a notarius elnevezéssel volt szinonim. „A király jegyzője és titkára", mondották Jean de Montagu-ról,[86] Schlick Gáspár pedig, noha 1422-ben és 1426 után secretarius, közben notarius volt.[87] A francia kancellária szervezete megállapodottabb, mint a német. Franciaországban a XIV. században a notariusok és secretariusok közös testületet alkottak, amennyiben a kancellár ellenőrzése alatt állottak, a titkárok azonban, mint a notariusokét háromszor felülmúló fizetésük is mutatja, megkülönböztetett helyzetben

---

amennyiben Zsigmond ezen 1425. szept. 26-i meghatalmazásában a „prepositum Budensem vicecancellarium regni nostri Hungarie consiliarios" szavak át vannak húzva s helyettük a margón „Iohannem electum Vesprimiensem consiliarium nostrum" olvasható. (Uo. Bd. H fol. 104.)

[83] Dl. 10.771. Az oklevélben Zsigmond elismeri, hogy Kanizsai István ezer aranyforintot Lajos briegi hercegnek, 48-at ez összeg kamata fejében zsidóknak, 1150-t pedig György passaui püspöknek kifizetett az esztergomi érsekség jövedelmeiből, ezután következik a prépost kezével: „et ultra predicta solvit idem ad mille centum quinquaginta florenos auri superaddendo florenos X auri. Per me B. prepositum Albensem", majd lejjebb: „Per me B. prepositum Albensem".

[84] Dl. 10.770. Zsigmond utasítja Kanizsai Istvánt, hogy az érsekség jövedelmeiből adjon át 10.000 száz új dénáros forintot Bardi Noffrius budai kamarásnak.

[85] Az 1410-i évből a Zsigmondkori Oklevéltárban kiadásra került 51 királyi oklevél közül 24 „commissio propria", 27 pedig „ad relationem" kancelláriai jegyzettel van ellátva.

[86] *L. Merlet :* Biographie de Jean de Montagu, grand maitre de France. Bibliothèque de l'École des chartes III/3 (1852). 257. l.

[87] *Zechel :* i. m. 31., 35. l.

voltak. Ketten közülük állandóan a király mellett tartózkodtak, közvetlenül tőle kaptak utasítást.[88] Bármily valószínű, hogy a secretarius elnevezés kezdettől fogva mélyebb értelmű volt a notariusnál és a közvetlen királyi elhatározások megfogalmazása eleve az állás bizalmas jellegét fejezte ki, afelől nem lehet semmi kétség, hogy az intézmény nemcsak a kancelláriában gyökerezett, hanem annak keretei közt működött akkor is, amidőn a magyar secretariusoknak a kancelláriai szolgálattól való függetlensége adatszerűen bizonyítható.

Mindez úgy hangzik, mintha a magyar szervezet centralizáltabb lett volna a franciánál, hiszen Zsigmond maga nevezte ki secretariusait s ezek nem állottak a kancellár ellenőrzése alatt. A valóságban csak látszat a magyar viszonyok fejlettebb volta. A francia kancellárok oly óriási hatalom birtokosai voltak, s ezt oly önállóan gyakorolták, a kormányzás szálai annyira az ő kezükben futottak össze,[89] hogy az általuk ellenőrzött secretariusok inkább tekinthetők az állam szolgáinak, mint a magyar király által közvetlenül kinevezett tanácsosok és titkárok. Amíg Magyarországon Zsigmond még csak el akarta érni, hogy kiszabadítsa magát a feudális urak gyámkodása alól, és legalább saját személye körül megszervezzen egy kormányzati központot, addig Franciaországban már régen kialakult ily központ a mindenkori kancellárral az élén.[90]

Csapi Lászlón és titkár, tanácsos társain kívül Zsigmond életének utolsó éveiben két olyan szakembert találunk a tanácsban, akik már határozottan elkülöníthető munkakört láttak el, annak jeléül, hogy a resszort-képződés is megindult. Mindketten, névszerint Aranyi István és Bajmóci Noffry Lénárd megérdemlik, hogy szereplésüket közelebbről megvizsgáljuk. Aranyi jogász, királyi jogügyigazgató[91] volt, tehát az uralkodó ügyésze. Zsigmondot elkísérte Olaszországba a császárkoronázásra. Itt urának kényszerű sienai tartózkodása alatt dolgozta ki azokat az igazságügyi reformjavaslatokat, amelyek az 1435-i országgyűlésen megtárgyaltatva, mint a köznemesség érvényesülését

[88] *O. Morel:* La grande chancellerie royale et l'expédition des lettres royaux (1328—1400). Paris. 1900. 62. kk., 386. k. l.

[89] *P. Viollet:* Histoire des institutions politiques et administratives de la France. Paris. 1898. II. köt. 130. kk. l. — *Morel:* i. m. 16. kk. l.

[90] A francia secretariusokat, eltérően Moreltől, éppen az ő alapos és vonzóan világos rajza alapján, többnek tartjuk a közvetlen királyi utasítások megfogalmazóinál. Azt hisszük, hogy ők előadói is voltak azoknak az ügyeknek, amelyekre vonatkozólag azután a határozatokat megszerkesztették. Mivel munkájuk messze felülmúlta az átlagos notariusokét — bár természetesen ezek feladata sem az egyszerű másolás, hiszen ez esetben nem mondhatták volna, hogy a király a hatvanadik jegyző (*Morel:* i. m. 112. l.) — nem osztjuk azt a felfogást (*Olivier-Martin*: i. m. 448. l., *A. Giry:* Manuel de diplomatique. Paris. 1925. 761. l.), amely szerint feladatuk az írás s csak alkalmilag jutnak abba a helyzetbe, hogy a király tanácsukat kérje. A Jacques de Nouvionéhoz hasonló pályát aligha sikerült volna akár csak egynek is befutnia, ha munkájuk nem kormányzati-diplomáciai jellegű. (Vö. *A. Coville:* Un ami de Nicolas de Clamanges, Jacques de Nouvion [1372?—1411]. Bibliothèque de l'École des chartes 96 [1935]. 71. kk. l.) A titkároknak a későbbi központosítási törekvések során is nagy szerep jutott, így az I. Miksa császár által 1498-ban megszervezett Hofratban a két titkáron kívül „a kancellárnak vagy a legfőbb titkárnak". (*Th. Fellner—H. Kretschmayr:* Die österreichische Zentralverwaltung. I. sor. I. köt. [Veröffentlichungen der Kommission für neuere Geschichte Österreichs. 5.] Wien. 1907. 24. kk. l. és II. köt. 8. l.)

[91] „procurator causarum regie maiestatis" (Dl. 12.631).

biztosító decretum nyertek törvényerőt.[92] Jutalmul Zsigmond 1434-ben Nógrád megye ispánjává tette,[93] de maga mellett tartotta. Zsigmondot 1435-től kezdve elkísérte mindenhová, Prágába, Znaimba s mellette volt halálos ágyánál is. A kancelláriai jegyzetekben oly gyakran van neve megörökítve,[94] hogy őt kell tartanunk Zsigmond utolsó három évében egyik legbizalmasabb tanácsadójának. Noffry olasz családból származott: a híres firenzei Bardi családból. Ez oly nagy jelentősségre jutott a magyar pénzügyek intézése terén, hogy az 1387—1390 közt vert dénárokat „bardus"-oknak nevezték.[95] Bardi Onofrius házat vásárolt magának Budán annak jeléül, hogy kellő tőkével jött Magyarországra szerencsét próbálni, s bizonyára nagy üzleteket bonyolított le, főleg honfitársa, Scolari Fülöp, Zsigmond sókamaraispánja és hadvezére szolgálatában, majd harmincadispán és egy dunántúli uradalom tulajdonosa lett.[96] Személynevéből alakult ki fiainak családneve a magyaros Noffry alakban. Négy fia, immár az észak-magyarországi hatalmas bajmóci uradalom birtokosai, többnyire együttesen folytatták vállalkozásaikat és viselték a harmincadispáni és pénzverő-ispáni tisztet, s éppen együttműködésük tette lehetővé, hogy egyikük, Lénárd szinte állandóan Zsigmondot kísérje külföldi útjain.[97] Egész életpályája arra utal, hogy Zsigmond mellett a pénzügyi tanácsadó szerepét játszhatta.

Az ő és más polgári vagy köznemesi származásúaknak, valamint magister címet viselő klerikusoknak a feltűnése az egykor prelátusokból és bárókból álló királyi tanácsban az uralkodó központosító törekvéseinek a jele. Annak bizonyítéka, hogy a király körül kialakulóban van a kormányzati szakembereknek oly csoportja, amely, mivel létérdeke az erős uralom, a feudális széttagoltságnak elvi ellensége. Kétségtelen, hogy a királynak személyes hívei ők, ez tetszése szerint válogatta őket össze. Azonban az is eleve valószínű, hogy éppen kormányzati tapasztalataik abba a helyzetbe juttatták őket, hogy a királyi döntésektől függetlenül is hovatovább alkalmazni tudnák az uralkodás már kialakult elveit, azaz egy gyermekkirály mellett is elkormányoznák az államot. Annál is inkább, mert személyes érdekeik azok-

[92] Aranyi szerzősége Zsigmond két leveléből következtethető. 1433. jan. 21-én közölte Kanizsai Lászlóval, hogy Aranyit hazaküldi, febr. 2-n pedig hadügyi javaslatainak eljuttatásáról emlékezett meg. (*Fejér :* i. m. X/7. köt. 477. kk. l.) Mivel a hadügyi és igazságszolgáltatási rendelkezések 1435-ben két külön decretumban láttak napvilágot, valószínű, hogy Zsigmond mindkét tárgyú javaslatait egyszerre küldte el Magyarországra.

[93] 1437-ben Hont és Gömör megyék ispánja is. (*Melczer I. :* Okmányok a kellemesi Melczer család levéltárából. Bpest. 1890. 65. l.)

[94] Az 1435—1437. években: Dl. 12.677., 12.684., 12.696., 12.720., 12.723., 12.733., 12.761., 12.766., 12.770., 12.864., 12.878., 12.882., 12.919., 12.928., 12.934., 13.018., 13.104., 13.124.

[95] *Huszár L. :* A bardus. Folia Archaeologica (Új folyam) VIII. (1956). 159. k. l.

[96] A firenzei követek, 1426. márc. 27-i jelentésük szerint, Budán „in casa Nofri di Bardo da Firenze, fattore olim di messer Pippo Scolari Spano" szállottak meg. (Commissioni di Rinaldo degli Albizzi. II. köt. [Documenti di storia italiana. II. köt.] Firenze. 1869. 580. l.) — Életrajzi adatai: *Szerémi-Ernycy J. :* A Majthényiak és a Felvidék. Bpest. 1912. 676. kk. l. — *Altmann :* 1424., 5763.) — Minden bizonnyal azonos azzal a Nofriusszal, aki 1409-ben Ozorai kamarása. (*Házi :* i. m. I/2. köt. 23. l.)

[97] Zsigmond 1430-i bécsi, nürnbergi, 1433-i római, 1434-i baseli oklevelei említik relatorként. (*Altmann :* 7725., 7851., 8769., 8805., 9590.; ezek s több más adat: *Szilágyi :* i. m. 171. l. Vö. még *Iványi :* i. m. 289. sz. és Dl. 12.574.)

hoz a társadalmi osztályokhoz fűzik őket, amelyek a király uralmának legőszintébb támaszai.[98]

Még tovább növeli szereplésük súlyát a főurak elmaradása Zsigmond környezetéből. A királyt gyakori és hosszas külföldi útjaira a magyar nagybirtokosok egyre mérséklődő kedvvel kisérték. Amíg a konstanzi zsinat idejében a legelőkelőbbek — a nádortól és az esztergomi érsektől kezdve — környezetében voltak és az utazás, világnézés izgalmai kiérződnek leveleikből[99], addig a római császárkoronázáson az országnagyok már nem voltak láthatók. Az otthonmaradásra ösztönözték őket egyrészt a költségek, másrészt Zsigmond megbízásai, hogy vicariusai gyanánt intézzék otthon az ügyeket. Az egyházi és világi főméltóságok hatásköre és tekintélye nem csökkent ugyan, szavuk azonban, mivel nem volt módjukban állandóan hallatni, veszített súlyából. Az új rendelkezéseket ők már készen kapták, azok felvetésébe és kibocsátásába nem folyhattak be. A tanácsból, amely a király mellett működött, ők, a nádor, országbíró, tárnokmester, bánok és vajdák éppen úgy hiányoztak, mint azok az urak, akiket csak nagy vagyonuk jogosított a királyi udvarban tartózkodásra. A királyi döntések nélkülük és nem kompromisszumok árán, hanem az uralkodónak és oly tanácsosoknak az együttműködése során alakultak ki, akik a realitások és az állam — a rendi állam — érdekei iránt náluknál több érzékkel rendelkeztek.

A királyi tanács ily módon két részre vált szét. A számra nézve nagyobbra hárult az otthoni igazgatás intézése a királytól nyert általános utasítások szellemében, a vicariusok vezetése alatt a nagyobb pecsét felhasználásával, a szakemberek csoportjává átalakuló kisebb rész pedig a király körül csoportosulva, az általános irányelveket szabta meg és közreműködött a sajátságosan királyi elhatározást igénylő rendeleteknek titkos pecsét alatti kibocsátásánál. Szervezetileg a szétválás nem történt meg, gyakorlatilag azonban érvényesült, még pedig valószínűleg nemcsak Zsigmond külföldi, hanem otthoni tartózkodása idejében is. A szétválás, a nagybirtokosok leszorulása messzeható következményeket igért: a főuraknak uralkodótársakból otthon élő előkelőkké válását és a reprezentáló nagytanács mellett egy expeditív kistanács felemelkedését, amely a titkos tanács nevét nyerhette volna el.[100]

A szűkebb tanács munkájának irányításában az uralkodónak a titkos alkancellár — Gathalóczi Mátyás —, illetőleg Zsigmond uralkodásának végén, mivel Gathalóczinak mint főkancellárnak otthon kellett maradnia, Büki István titkos kancelláriai protonotarius[101] segédkezett. Rajtuk kívül azonban a kancellária személyzete is közelebb került Zsigmondhoz. A közvetlen,

[98] A királyi tanács jellegének ez az átalakulása a XIV. sz. eleji francia állapotokra emlékeztet. (Vö. *Viollet :* i. m. Paris. 1903. III. köt. 387. kk. l.)

[99] Rozgonyi István párizsi és perpignani leveleit közölte *Áldásy A. :* Történelmi Tár, Új folyam I (1900). 451. k., III (1902). 575. kk. l.

[100] Oly kisebb tanács elkülönülése, amely az uralkodó közvetlen tanácsadóit tömöríti, általában Európa-szerte a központosítás jele és az abszolutisztikus törekvések alátámasztója. Így volt Franciaországon kívül Kasztiliában (*Fr. Walser :* Die spanischen Zentralbehörden und der Staatsrat Karls V. [Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen. Phil.-hist. Klasse. III. Folge Nr. 43.] Göttingen. 1959. 44., 47. k. l.), a burgund hercegségben (*Pirenne :* i. m. II. köt. 461. kk. l.), Angliában (*W. Stubbs :* The Constitutional History of England. Oxford. 1903. 5. kiad. III. köt. 254. kk. l., *J. Hatschek :* Englische Verfassungsgeschichte bis zum Regierungsantritt der Königin Victoria. München u. Berlin. 1913. 237., 408. k., 416. k. l.)

[101] *Fejér :* i. m. X/7. köt. 790. l. — Turul XI (1893). 4. l.

udvarias, nyájas modor, amely Zsigmondot jellemezte, sok hívet szerezhetett számára azok között is, akik számra kevesen vannak, súlyuk azonban jelentős, mert a közvélemény irányítói és az utókor felfogásának kialakítói elsősorban közülük kerülnek ki. A kép, amelyet Zsigmondról az utókor a birodalomban megőrzött, nem egyedül az ő munkájuk, mert mint a Reformatio Sigismundi bizonyítja, kancellárián kívüli oly értelmiségiek, akik a köznéphez érezték magukat közel, meleg vonzalommal fordultak feléje. Ezeket reformvágya ragadta meg és ösztönözte, hogy elégedetlenségükből sarjadt gondolataikat a császár figyelmeztetéséül tüntessék fel.[102] Bármennyire alkalmas egy öt évtizedes uralkodásban elmúlt élet önmagában is, hogy feledtetve az ifjúkor kudarcait és botrányait, a béke és nyugalom után sóvárgók számára ábrándkép szövéséhez alkalmat adjon, két tényező nélkül hamar feledésbe kellett volna merülnie. Szükséges volt, hogy az életmű valóban tartalmazzon képzelőerőt foglalkoztatni képes elemeket és szükség volt lelkesült hívekre, akik úgy tudják a mitoszt szőni, hogy az elhihető is legyen.[103]

A magyarság emlékezetében Zsigmond alakjához nem kapcsolódott egy eljövendő aranykor ábrándja. Ha irányadónak tekinthetjük, hogy az egyetlen XV. századi magyar történetíró, aki még hallgathatta Zsigmond kortársainak visszaemlékezéseit, névszerint Thuróczy János hogyan örökítette meg alakját, be kell vallanunk, hogy közvetlen, meleg vonzalmat nem érzett iránta. Idegennek maradt számára, azzal pedig, hogy a népmonda által hősökké tett pártütők mellé állt és Zsigmond-ellenes hangot szólaltatott meg, szerepének egyenesen negatív vonásait emelte ki. Vajon arra következtessünk, hogy nemcsak a magyar tömegekből, hanem Zsigmond magyar kancelláriájából is hiányzott a megértés reformtörekvései iránt, mert nem voltak átfogó szemléletű munkatársai? Azt hisszük, hogy túlzás volna ily következtetés levonása. A magyar titkos kancellária is azzal, hogy Zsigmondot közvetlen szolgálta, bizalmának részese lett és nemcsak átvette, hanem tovább is hagyományozta felfogását. Nevelő iskolája volt ez is, mint általában minden kancellária, a diplomácia és a kormányzás fiatal szakembereinek. Éppen csak más társadalmi réteg érdekeinek képviselőivé tette őket. Nem a polgárságénak, mert ez Magyarországon még csak most van kialakulóban, hanem a köznemességének.

A titkos kancellária legfiatalabb alkalmazottjai között ott találjuk Vitéz Jánost, a szlavón köznemesi családnak magisteri képzettségű tagját, aki később oly sokat tett a humanista művelődés magyarországi elterjesztése érdekében. Most, Zsigmond uralkodásának legutolsó szakaszában, megismerte azt a légkört, amelyben a nemesség követeinek, mint az egész ország képviselőinek részvételével tartott 1435-i országgyűlésen megfogalmazták és

[102] Vö. *K. Beer:* Der gegenwärtige Stand der Forschung über die Reformatio Sigismundi. Mitteilungen des österreichischen Instituts für Geschichtsforschung 59 (1951). 92. l. — *H. Koller:* Eine neue Fassung der Reformatio Sigismundi. Uo. 60 (1952). 151. l.

[103] Sajátságos módon Aeneas Silvius Zsigmond, nem pedig utóda nevéhez fűzve állapította meg, milyeneknek kell lenniök a tanácsadóknak: „Beatos esse in terris reges, aiebat Sigismundus imperator, si exclusis superbis mansuetudinis humanitatisque cultores in curiam asciscerent." A mondás lényegében hűen tükrözi Zsigmond törekvéseit, s ezért szabad feltételeznünk, hogy nem esetlegesen maradt az epizód az ő nevéhez kapcsolódva. A képzett, tanult emberek iránti megbecsülésnek Aeneas Silvius ugyancsak Zsigmond szavaival adott kifejezést: „. . . ego milites mille una die fecerim, doctorem mille annis non fecerim." (Opera omnia. Basileae. 1551. 485., 494. l.)

kiadták azt a decretumot, amely összefoglalta a nemesi érvényesülési törekvések eredményeit, a továbbiak előtt pedig mintegy kaput nyitott. A sikerek, amelyeknek a fiatal kancelláriai jegyző benyomások iránt legfogékonyabb éveiben az öreg császár környezetében szemtanúja volt, politikai felfogása kialakulásában döntő szerepet játszottak. Vitéz bizonyára már ekkor meggyőződéses híve lett annak a felfogásnak, hogy a köznemességnek hivatása van az államéletben. Csak nagytekintélyű tanácsadók felfogásának ismerete tehette ugyanis oly szilárddá eltökéltségét, hogy a biztos siker tudatában volt képes később, nagyobb érvényesüléshez jutva, dolgozni. A rendi monarchia, amivé a magyar államot fejleszteni törekedett, körvonalakban, úgy hisszük, már jegyző korában szeme előtt lebeghetett. Ily értelemben tehát a magyar kancellária nem nélkülözte a politikai törekvéseket áthagyományozó szerepet és jelentőséget.

VI

Zsigmond halála után úgy látszott, hogy a fejlődés a rendi monarchia és a köznemesség súlyának megnövekedése irányában, ha nem is zökkenők nélkül, de folytatódhat. A császár veje és utóda, Albert király megtartotta elődjének tanácsosait, így Szentgyörgyi Vincze Benedeket, Stock János orvost,[104] s velük együtt bizonyára a kancelláriai szervezetet is kialakult összetételében kívánta megőrízni. Engedményeket kellett azonban tennie megválasztatása érdekében a nagybirtokosoknak, akiknek egy kis csoportja szinte rajtaütésszerűen emelte őt trónra.[105] Az engedmények az államélet terén Zsigmond államegyházi célkitűzéseinek feladását, a klérus hatalmának visszaállítását, a kormányzatnak a nagybirtokosok ellenőrzése alá helyezését jelentették, személyi vonatkozásban pedig a fő- és titkos kancellári tisztségnek az esztergomi érsekre való átruházását. Az érsek ugyan Pálóci György volt, testvére a nádornak és egykori titkos kancellárnak, nem lehet azonban kétségünk, hogy a prímás teljes mértékben a nagybirtokosok érdekeinek szószólója volt.

Az Albertre rákényszerített kemény választási feltételeket olvasva, szinte úgy tűnik fel, mintha Zsigmond politikájának eredményei veszendőbe mentek volna, s utódjának újból az alapoknál kellene kezdenie a királyi hatalom megerősítését. A fejlődést azonban csak egész rövid ideig lehetett feltartóztatni. A köznemesség oly erős volt, hogy az élénk kancelláriai hagyományokra támaszkodva, már 1439-ben visszaszorította a főurakat és kiküszöbölte a javukra tett engedményeket. Az 1439-i országgyűlésen megalkotott decretum, összehasonlítva a választási feltételekkel, világosan bizonyítja az utóbbiak ephemer jelentőségét, de egyszersmind a köznemesség súlyát is. Ennek nagy előnye, hogy a kancelláriában van egy hűséges szövetségese, helyesebben: vér a véréből, hús a húsából: Vitéz János, aki módját ejti az elkövetkező években, hogy a köznemesség javára szolgáló érveléssel fogalmazza

[104] *Házi:* i. m. I/3. köt. 161., 169. l. — *Fejér:* i. m. X/7. köt. 612. l. és XI. köt. 271. l. — Stocknak Zsigmond alatti szerepléséről: *Altmann:* 5897., 8798., 8819., 9463., 10.997.

[105] A választási feltételeket közölte *W. Wostry:* König Albrecht II. (1437—1439). (Prager Studien aus dem Gebiete der Geschichtswissenschaft. Heft XII—XIII.) Prag. 1907. II. köt. 146. kk. l.

meg a kancellária okleveleit, a múlt emlékei közül pedig előkeressen és új életre támasszon oly törvényszövegeket, amelyek törekvéseit szolgálhatják.[106]

Amíg azonban a köznemesség érvényesülésének vonala töretlenül haladhatott tovább, bizonyára azért, mert mélyen lenyúló alapokra épült, addig a központosításnak a királyi udvarban elért eredményei Albert halála (1439) után teljesen megsemmisültek. A király özvegye, Erzsébet, aki gyermeke, Utószülött László számára a koronát biztosítani próbálta, minden hatalom nélkül maradt. Úgyannyira, hogy bizalmas tanácsosa, Schlick Gáspár is elhagyta III. Frigyes szolgálatáért.[107] Sőt a magyarok azzal, hogy I. Ulászló lengyel királyt választották meg uralkodójuknak, formálisan is szembefordultak a nyugati orientálódással.

Ulászló lengyel környezete nem különbözött a magyar nagyurak csoportjától. Az új királyt a nagybirtokosok segítették a magyar koronához s így a királyi tanács lényegében a XIV. század végihez lett hasonló. A fő- és titkos kancellária, Pálóci prímás halála után, Rozgonyi Simon egri püspök vezetése alá került, ő pedig legfőbb támasza lévén Ulászlónak a magyar korona elnyerésében, természetszerűleg elhatározóan befolyásolta döntéseit. Csak azért nem mondhatjuk, hogy ő uralkodott Ulászló nevében, mert ez a környezetében levő lengyel főurak személyében rendelkezett annyi támasszal, hogy ne legyen teljesen kiszolgáltatva magyarországi párthíveinek. Bármennyire nyer a király a köznemességre támaszkodva szabadabb kezet az országgyűléseken, a határozatok végrehajtása közben már a királyi tanácsra van kényszerülve. Ennek hozzájárulását kell lépten-nyomon megszereznie és biztosítania. A tanácsban feles számmal ülnek consiliariusok, ezek azonban nem köznemesi s még kevésbé polgári szakemberek, hanem a legnagyobb birtokosok. Egy erdélyi vajda, egy horvát-szlavón bán vagy a királyi lovászmester neve mellett a „tanácsos" megjelölés[108] úgy tűnik fel, mintha egyenesen azt bizonyítaná, hogy kik nem lehetnek többé birtokosai a tartalmát vesztett címnek.

Az Ulászló halála után újult erővel fellángolt polgárháború, amely a feudális anarchiának talán csúcspontjául tekinthető, nemcsak útját állta minden központosítási törekvésnek, hanem a központnak szinte a fogalmát is eltemette. A hatalmat az országtanács gyakorolta, ennek pedig csak nagybirtokosok voltak a tagjai. A köznemesség és a polgárság érdekeinek képviselői hiányoztak közülük. A tanácsban megjelenő főurak és főpapok ádáz vetélytársaik voltak egymásnak, s köztük egyetértést időnként csak az azok elleni gyűlöletük teremtett, akik már annyira önállóan rendezkedtek be országrésznyi területükön, hogy nem is tartották érdemesnek résztvenni vitáikon. A titkos kancellária feloszlott, s ezzel megszünt a központosítás gondolatának propagálása, a hagyományok átadása pedig megszakadt. A főuraknak nem volt szükségük sem korszerű műveltséget terjesztő, sem az államszervezetet a rendi monarchia elvei szerint átalakító intézményre. Az általuk képviselt uralmi rendszer elmaradottságát juttatták ezzel kifejezésre.

Hunyadi János, akire 1446-ban a nagybirtokosok, főleg a köznemesség követelésére, de egyszersmind párthívei fellépésének hatása alatt a kormányzói hatalmat reáruházták, nem rendelkezett sem az országos tanácsal, sem a főkancellárral. Rákényszerült tehát, hogy jogkörének ellátására külön

[106] Századok 91 (1957). 71. kk., 78. l.
[107] *Hufnagel*: i. h. 270., 274., 288. k. l.
[108] *J. Chmel*: Materialien zur österreichischen Geschichte. Wien. 1837. I. köt. 64. l.

hatalmi apparátust építsen ki. Ennek alapja az a familiarisszervezet volt, amelynek segítségével, mint bármelyik más nagybirtokos, uradalmait korábban is igazgatta. Volt ugyan mellette egy kormányzói tanács, amelynek tagjai magukat „consiliarius regni Hungariae"-nak nevezték, ez azonban kevés támaszt jelentett számára. Oly köznemesekből állott ugyanis, akik vagy az ő, vagy a vele politikailag szembenálló főuraknak a familiarisai voltak. Mintegy fiókintézménye lett az országos tanácsnak, mintha csak ennek tagjai, méltóságukon alulinak tartva, hogy a kormányzó mellett tartózkodjanak, ellenőrzésére kirendelték volna egy-egy familiarisukat.

Vitéz, amidőn — az 1452. és 1453. évek fordulóján — az uralmat átvevő V. László mellett titkos kancellárrá lett, megkísérelte visszaállítani a Zsigmond uralmának második szakaszában érvényesült állapotot. Mint akkor, most is csak néhány tanácsadó volt a külföldön — Bécsben, Prágában — tartózkodó király mellett, mivel a nagyurak az országban maradtak. Vitéz elgondolása szerint azokra a kormányzás elveinek meghatározása, emezekre az utasítások végrehajtása várt volna. Terve, amely egy titkos tanácsot volt hivatva elkülöníteni, hajótörést szenvedett Hunyadi ellenállásán, amelyet viszont a török háborúra való felkészülés érdekei váltottak ki.[109]

Э. МАЮС

СТРЕМЛЕНИЯ КОРОЛЯ СИГИЗМУНДА К ЦЕНТРАЛИЗАЦИИ В ВЕНГРИИ

Резюме

В течение полтора десятилетия после своего вступления на престол (1387 г.) Сигизмунд царствовал тем же образом, как все его предшественники: в согласии с церковными и светскими крупными землевладельцами, а более того, так как в его избрании благоприятное совпадение условий играло бóльшую роль, чем фактические отношения власти, он был подчинен своей партии. В тогдашней степени развития венгерского общества принятие и осуществление всех распоряжений короля обеспечивались одобрением крупных землевладельцев, состав же королевского совета предоставлял возможность королям при помощи ловкой личной политики постепенно увеличивать влияние надежных сторонников. До 1403 г. и Сигизмунд стремился заменить противников или слишком самоуверенных сторонников более послушными. В 1403 г. ему окончательно подарилось сделаться независимым от избравшей его королем партии, победой на поле сражения над бывшими его сторонниками, выступившими против него вооруженными силами. Опираясь на власть родственников, семей Гаран и Циллен он продолжал управлять вместе с крупными землевладельцами, но попытался при помощи городов и дворянства ограничивать влияние крупного землевладения.

Его декрет из 1405 г. о реформе положения городов и, десять лет спустя, его попытка включить представителей дворянства в число постоянных заседателей центральных судов свидетельствуют о том, что он осознал выгоды общественного развития, используемые в целях укрепления королевской власти. Он стремился, значит, окружить себя советниками бюргерского или дворянского происхождения, имеющими университетское образование, и при помощи этих специалистов по правлению принять меры в целях укрепления королевской власти. Первый его советник такого рода, Марк Нюрнбергский разработал по всей вероятности его декрет о реформе городов, а начиная с 1410-х годов протонерей Винце Бенедек Сентдьёрдьи бюргерского происхождения и дворянин-правовед Бенедек Макраи играли самую крупную роль при нем.

[109] A Hunyadi-kori állapotokról, a kormányzói tanácsról és Vitéz János törekvéseiről részletesen tájékoztat tanulmányom: A magyar rendi állam Hunyadi korában. Századok 91 (1957). 573. kk. l.

Кроме них при утверждении сильной центральной власти он мог расчитывать на членов секретной канцелярии, водившей ежедневную работу по правлению. Начиная со вступления Сигизмунда на престол в течение полтора десятилетия во главе этой канцелярии стояли по очереди канцлеры бюргерского или дворянского происхождения, а в 1405—1423 гг. светские лица в соответствии с политикой Сигизмунда, оттесняющей папское влияние на задний план. Светские секретные канцлеры избрали своими заместителями также светских лиц в качестве вицеканцлеров. Так как канцлеры и вицеканцлеры являлись членами королевского совета, через них влияние Сигизмунда продолжало возрастать.

В 1423 г. Сигизмунд назначил секретным канцлером главного канцлера, загребского епископа Яноша Альбени, в то же время он поручил ему даже руководство германской имперской канцелярии и канцелярий чешского короля и королевы. Его цель не заключилась в том, чтобы предоставить крупное влияние его фавориту. Этим назначением он сделал излишними некоторых канцлеров-магнатов, а с другой стороны приблизил к себе всех вицеканцлеров, сделав их своими непосредственными сотрудниками. Они до того вели ежедневные дела по поручению своих господ и согласно их непосредственной инструкции, а начиная с 1423 г. независимо от них. Бывшие вицеканцлеры, как члены королевского совета назывались также секретарями.

О том, какие дела они представляли и какие заключения они дали в королевском совете, свидетельствуют так наз. канцелярские записки королевских грамот. Они являлись референтами не только грамот, снабженных формулой «ad relationem», а также грамот с примечанием «Commissio propria domini regis.» Их роль свидетельствует о том, что в окружении короля началась оформляться группа специалистов по правлению, которая, будучи кровно заинтересованной в сильной власти, являлась принципиальным противником феодальной раздробленности. Их влияние усиливалось и отсутствием магнатов в окружении Сигизмунда. Магнаты сопровождали короля в его частых и продолжительных заграничных поездках со все уменьшающейся охотой. К тому, чтобы остаться у себя дома, их подбуждали с одной стороны расходы, а с другой поручения Сигизмунда вести дела дома в качестве его наместников. Таким образом их задачей осталось только осуществление распоряжений, но принципиальные решения принимались независимо от них, значит, не ценой компромиссов, а в ходе сотрудничества короля и таких советников, которые имели более тонкое чутье к реальностям и к интересам сословного государства, чем вельможи.

Наряду с находящимся в стране большим советом этот поворотливый малый совет мог бы получить в ходе дальнейшего развития название секретного совета. Но это не стало так, потому что после смерти Сигизмунда и затем Альберта (1439 г.) во время Владыслава I решающее слово приобрели опять представители крупного землевладения, а стремление секретного канцлера Яноша Витеза — организационным образом отделить меньший совет (1454 г.) — не было осуществлено.

E. MÁLYUSZ

ASPIRATIONS CENTRALISATRICES DU ROI SIGISMOND EN HONGRIE

Résumé

Pendant une décennie et demie qui succédèrent à son avènement au trône (1387) Sigismond gouverna comme ses prédécesseurs: de parfait accord avec les grands propriétaires ecclésiastiques et laïcs, de plus, vu que les criconstances favorables avaient un rôle plus important à jouer dans son élection que ne l'avaient les conditions de pouvoir, livré à son parti. Étant donné qu'au degré d'évolution où se trouva alors la société hongroise c'est l'approbation des grands propriétaires qui assura l'acceptation et la vigueur de toute mesure prise par le souverain, alors que la composition du conseil royal permit aux rois d'assurer, par une habile politique, de l'influence à leurs fidèles, en 1403 Sigismond s'efforça, lui aussi, de substituer ses adversaires ou ses partisans par trop assurés, par des personnes plus pliantes. Ayant vaincu sur le champ de bataille ses anciens partisans armés qui s'opposèrent à lui, il réussit en 1403 de se détacher entièrement du parti qui l'avait élu roi. S'appuyant sur le pouvoir de la parenté des Garai—Cillei il ne cessa point de gouverner avec le concours des grands propriétaires, mais il tenta avec l'aide des villes et de la petite noblesse de limiter l'influence de la

grande propriété. Son décret de réforme de 1405 réglant la situation des villes et sa tentative faite d'une décennie plus tard en vue d'assurer aux représentants de la petite noblesse des places parmi les assesseurs permanents des tribunaux témoignent de ce qu'il avait reconnu les avantages découlant de l'évolution sociale, avantages à utiliser en faveur du renforcement du pouvoir royal. Il s'efforça, en effet, de s'entourer de conseillers gradués, issus des rangs de la bourgeoisie et de la petite noblesse qui, en qualité d'experts gouvernementaux l'appuyèrent dans ses mesures prises pour renforcer le pouvoir royal. Selon toute supposition c'était un de ses premiers conseillers, Mark de Nürnberg, qui élabora son décret de réforme relatif aux villes et à partir de 1410 c'est le prévôt Benedek Vincze de Szentgyörgy d'origine bourgeoise et le juriste Benedek Makrai issu de la petite noblesse qui jouèrent le plus important rôle auprès de lui. Outre eux le roi fut encore en mesure de s'appuyer, en développant un fort pouvoir central, sur les membres de la chancellerie secrète qui pourvut aux travaux quotidiens du gouvernement. Pendant une décennie et demie succédant à l'avènement au trône de Sigismond cette chancellerie fut présidée par des chanceliers bourgeois et petits-nobles qui se succedèrent alternativement et à partir de 1405 jusqu'en 1423 par des laïcs, ce qui était en conformité avec la politique de Sigismond visant à réprimer l'influence du pape. Les chanceliers secrets laïcs s'adjoignirent des vice-chanceliers également laïcs. Vu que les chanceliers et les vice-chanceliers furent membres du conseil royal, par leur entremise l'influence de Sigismond gagna successivement du terrain. En 1423 Sigismond nomma chancelier secret le chancelier général János Albeni, évêque de Zágráb (Zagreb), voire il lui confia la direction des chancelleries de l'Empire d'Allemagne et celle des chancelleries royale de la Bohême et de la reine. Il ne visait pourtant pas à augmenter l'influence de son favori. Par cette nomination il put se passer de plusieurs chanceliers recrutés dans les rangs des seigneurs et d'autre part il s'attacha tous les vice-chanceliers et les fit ses collaborateurs directs. Ceux-ci vaquaient jusque-là de leurs affaires quotidiennes sur mandat, sur l'ordre direct de leurs seigneurs, mais à partir de 1423 ils agirent en indépendance. Les vice-chanceliers d'auparavant furent nommés encore secrétaires. Quant aux affaires portées devant le conseil royal et y jugées ce sont les soi-disantes notes de chancellerie des chartes royales qui en donnent des renseignements. Outre les chartes munies de la formule «ad relationem» ils étaient les rapporteurs de celles munies de la formule «Commissio propria domini regis». Vu leur rôle un groupe d'experts gouvernementaux était sur la voie de formation auprès de la personne du roi, groupe qui, un gouvernement renforcé étant de leur intérêt vital, fut l'adversaire virtuel du démembrement féodal. Leur prépondérance s'accentua encore à la suite de l'absence des seigneurs de l'entourage du roi. Ceux-ci accompagnaient le roi à ses longs voyages faits à l'étranger à contrecoeur. Les frais de voyage d'une part et d'autre part les mandats de Sigismond qui voulaient qu'ils administrent les affaires en qualité de vicaires les stimulèrent à rester dans le pays. De cette manière ils leur restait d'exécuter les décrets, tandis que les décisions de principe prirent naissance à leur insu, ce qui ne fut pas, en effet, le résultat des compromis, mais plutôt celui d'une coopération entre le roi et ses conseillers doués de plus de sens réel à l'égard des intérêts de l'État féodal. Auprès du grand conseil resté dans le pays, ce petit conseil expéditif aurait pu recevoir le nom de conseil secret. Mais cela ne se réalisa pas, étant donné qu'après la mort de Sigismond et d'Adalbert (1439), sous le règne de Wladislas Ier ce sont encore les grands seigneurs qui obtinrent la prédominance et les efforts de János Vitéz chancelier secret de créer un conseil plus modeste séparé au point de vue de l'organisation (1454) restèrent sans suite.